

# NOVA NADA.

ZBORNİK ZABAVE I POUKE.

Knjiga II.



U Zagrebu, 1898.



Svezak 3.

## Vestalka.

Već usnu Rim; na Foru grobni mir,  
I Lukulski već dvori zan'jemješe —  
Još samo Tiber mukli mota vir,  
A zv'ezde mu se s neba čudno sm'ješe.  
O slušaj, kako strahotno klokoće  
Sve vir za virom, zide zapljuskava  
Grdosiji tom Rimu, ko da hoće  
Da trgne ga oda sna — al on spava.

Nad Tiberom tuj hram se diže stari:  
Pet v'jeka natrag u davninu pamti,  
Pet v'jeka već mu po svetih oltarih  
Pod paskom Vesti vječni oganj plamti.  
Pred njim se širi popodje mramorno  
Ko ogledalce da je mjesecovo;  
Oko njegov čempres, drvlje mrtvozorno,  
Grobostrašnim ti čini mjesto ovo.

Gle — kakva ona sjenka niz stubište  
Od hrama sad se lakim krokom spusti?  
Kog plahim okom u toj tami ište?  
„Horacijo!“ — čuj, tihano izusti — — —  
„Horacijo!“ — i opet glas — — al ništa! —  
Tek lahor nešto šapnu čempresima,  
Pa opet mir, ko noću sred grobišta  
Med podzemnima teškim uzdasima.

— — — „Da mjesečina baš ovako bila,  
Kad čempresi nam tajnu saznaše — —  
Ha! — Vestalkinja oganj ostavila  
Za Horacovo slatko naručje! —  
I drhtala sam — krv mi mrznula  
Od straha grozna, straha umišljena,  
Jer „Ništ je sve, a život naslada,  
I bogovi tek mašte slaba sjena!“

— „I oganj taj — ti reče — utvara je,  
 Kom žrtvom pada sto mladih života;  
 Pa srce da im ni za što ne haje,  
 Dok cio Rim se u nasladah mota —?“  
 — A čast? poštenje? — „Tko da za to mari?  
 Gospodar Rim je sv'jetu — to je dosti!  
 Za Rimljanina žića tog su čari,  
 Za sluge njegove takve suhe kosti!“ — —

A sad, kad evo . . . da, da . . . Horacijo!  
 Sad nije te! . . . Gle, sablasti me sl'jeću  
 Sa sviju strana, — slušaj kako tijo  
 Med sobom zbore . . . u grob hladni meću  
 Gle! živo žensko biće . . . meću — mene!  
 Ne, s pjansom ruljom, kada budem mrtva,  
 Vrh rake ne ćeš plesat im studene,  
 A u njoj ja — tvog Rima nova žrtva!“ — —

I leti sjenka . . . Sad je put nanese  
 Na čudnu družbu; čuje sred tišine  
 Ko šapat, piskut; vidi, gdje se kr'jese  
 U tami čudne oči, — leti, mine . . .  
 I stane čas i klikne očajno:  
 „Horacijo!“ — pa dalje u mrak tamni —  
 A za njom grohot, jek — „Horacijo!“  
 I opet sve tišinom grobnom zamni — — —

— — Ha, čuj, — sad pljusnu val u Tiberu — —  
 I nesta sjene. — Kol' je samrt hitra,  
 A opet teška ljudima, kad mru! —  
 — — Na nebu tisuć zvjezdica zatitra  
 U tren taj jače; Tiber glasom svime  
 Zamrmori, zaklokoće uz kam:  
 „Neprebolne su rane tvoje Rime; —  
 Već gasne slave, moći tvoje plam!“ — —

*J. Grgačev.*



## Uvela ruža.

U vrtiću mojem  
 Imam raznog cv'jeća, —  
 I kad cvjetnjak gledam,  
 Žalosno me sjeća  
 Na uvelu ružu,  
 Cv'jetak l'jep i ubav,

Na uvelu ružu —  
 Moju prvu ljubav . . .  
 Jer od nje mi sada  
 Samo trnje osta . . .  
 Prem ga vrjeme tupi,  
 Bode me još dosta!

*Imortela.*



## Sfinga.

Vjekove duge i teške stajala kamena sfinga  
 Tamo na pustari silnoj drevne zemlje Egipta.  
 Bezutješan, strašan joj gled, kao u tirana silnog,  
 Što je odbjego svijet usisav narodnu krv . . .  
 Kroz olovni nebeski svod, kroz tamu noćnoga zraka  
 Tek mjeseca probija trak, da osrebri kameni kip;  
 A velika, zloglasna ptica krilima lama i šumi  
 Kao da s neba san donša pustarama.  
 Nigdje ni čuha . . .  
 Samo u tamnu noć bulji stravična sfinks . . .  
 Oholu glavu diže tamo u nebeske vise,  
 Gdje je bogova stan, — Ozira raskošni dvor;  
 A kameno lavlje t'jelo u p'jesku žari si uda  
 Ogromne puste Egipta  
 Kao da sabire pakla opojne strasti — — —  
 Velebno šumi Nil, o obalu pljuskuju vali;  
 A Izis ljubimcu svom šalje poljubac vruć —  
 Šalje mu srebrne trake, eterne glasnice svoje,  
 Da mu površje sja kao srebreni sag.  
 Sveti se razl'ježe šum i plije do kamena sfinge,  
 A ona — šuti i bulji . . .  
 Nikad joj kameno srce gorde ne okusi slasti  
 Harmonije vječne mirnoga Nila  
 Uz melodični p'jev šarolikih istočnih ptica — —  
 — — — — —  
 — Ah sfingo! čemu prkosiš biču samona silnog i žarkog  
 Ledena kad ti je grud, kamena kada si sva?!  
 Da! radnika vapaj u Faraona blistave dane  
 Ledenu stvori ti grud, mješst srca ti postavi kam,  
 Da te krvavi znoj sa čela roba i sluge  
 Ne satre zemljom! . . . . .  
 O strašna, stoljetna sfinks, sva muko sinova b'jede!

*Karlov.*



## Vest me peče. . .

Vest me peče, vest me peče,  
Da izdal sem mesto rodno,  
Da o njem zdaj svet bo čital  
Poročilo neugodno . . .

Stopil k meni je prijazno,  
Mi ime povedal svoje,  
Rekel, da je tujec tukaj,  
Pomoči da prosi moje.

On, da je pisatelj nemški,  
Vse kar vidi, da oriše,  
Pa i naše malo mesto  
V delih svojih da opiše.

No, do zdaj da ni še videl,  
Kar bi hvale zaslužilo;  
Znam mu jaz li pokazati,  
Kar bi nekaj vredno bilo? . . .

Hm, odmajal le sem z glavo —  
Kaj sem hotel govoriti? . . .  
Piši, kar češ mož učeni,  
Ti li morem jaz braniti? . . .

Nekaj pač je v našem mestu,  
Česar ni nikjer na svetu,  
A sem smel ga li odvesti,  
Tujca k svojemu dekletu? . . .

*Feodor Sokol.*



## Po Anakreontovem receptu.

Ljudje se čudno spogledujejo,  
Kedar na licu zro solza mi sled  
In zgodnjo smrt mi prorokujejo,  
Kedar pogledajo v obraz mi bled.

Ženice, te glasno dohtarijo  
Pa „tavžent rože“ mi svetujejo  
In kedar le pri nas voglarijo,  
Bog zna, kaj še pripovedujejo.

Dekliči pa ljubko smehljajo se  
Šegavo, tiho si ponavljajo,  
Da zdraviti te boli dajo se,  
Samo če jih one ozdravljajo.

*Velimir.*



## Grešnica.

Ah, biser prekrasen  
Nekje lesketa.  
Ta biser je daleč  
Na dnu je morja.

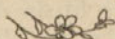
Visoko nad nami  
Pač vrh neba,  
Tam zvezdica svetla  
Žarno trepeta.

Komu, oj tam sveti,  
Kdo tam ga zazna?  
Za vedno, ah, skrije  
Ga pesek morja.

Oblački popotni  
Mimo toč hité  
Ta zvezda je mala,  
Predaleč do nje. —

Tak grešnica pela  
H kitari lahnó,  
Ščip motno sijal je  
V nje lice bledó. —

*Aleksandrov.*



## V vasi pri vodnjaku.

Tja na večer pri vodnjaku  
Več deklic se zbralo,  
Da dobi vode ter lice  
Si umije zalo.

De nato župana hčerka:  
„Glej je, glej, sirote! —  
Moj grajščak je in je bogat,  
Ni mu mari dote.“

Prva reče: „Ljubi moj zdaj  
Že cesarja služi  
Ter z visoko le gospodo  
Se pri vinu druží.“

Vsaka svojega ti hváli,  
Jedna skriva le se,  
Rada bi se pohvalila  
Pa še zdaj ne sme se.

Ljubi njen tam v daljnem mesti  
V srednje šole hodi —  
Da uči se za duhovna,  
Mislijo povsodi . . .

*Petruška.*



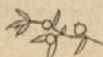
## V krčmi.

Ej, črnolaska, črnolaska!  
Kak sanjam tu sladko!  
Podaj mi vinca žarnega,  
Podaj mi ga, dekle lepo!

Sladko smehljaš se mi, čarobno,  
Krčmarja krasna hči!  
Da! Žarneje kot vince to,  
Očesce tvoje se žari.

Ej, mojega vratu okleni  
S to mehko se roko  
In jaz to vince sladko ti —  
S poljubi plačam . . . glej . . . tako!

*Vekoslav pl. Prleški.*



## Iz knjige „San i java“.

### I.

Bila jednom kaplja: sitna, sjajna, bistra, srebrna kaplja. Na ružinu listu ostavila je ljetna kišica. I sve je ljubilo tu kaplju, što je ljupko milila po ružinu listu. I taj se list voljko, plaho svijao pod njom, da joj bude ljepše. I drski vrabac, htijući da srkne s ruže tu bisernu kap, stane začudjeno i otrpne, ne taknuvši je. I zelena gusjenica, što je htjela da uništi ružin list, zlovoljno se mane svoga plijena, kad je na blijedo crvenim nitima spazila rosnu kaplju. I ljudi, što su prolazili vrtom, da beru ruže, stadoše pred kapljom i ostaviše ružin list. I sunce, ono titansko, široko, zlatno, moćno sunce podjetinji sasma, dok se znalično plelo trnjem i lišćem bogatog drveća. I stane se igrati s kapljom, stane je obasjavati odasvuda. Kaplja se uzoholi, kad je vidjela, kako lijepe, čiste boje rasipa po ružinu listu: svih sedam ruja duge. I ona se stala lakše, koketnije sklizati ružinim listom i molila sunce, da je osvijetli jače, žarče. A sunce diglo se više, više i sjajilo plamnije, plamnije. Dugine vedre boje padahu u snažnim trakama po okolišu mlade, nježne kaplje. I još se voljkije, još drskije stala militi suncu. A kad je ovo napelo svu snagu svoju, da je prosije i da joj dade još divniji odraz veselih boja, — stala se kaplja sušiti, stao venuti list.

I baš kad je sunce htjelo da u jedan plameni trak salije svu ljubav, da tim trakom prosije kaplju u svih sedam ruja duge — osušila se biserna kaplja, osušila — — —

Ubilo je sunce — svojom ljubavlju.

*Bracan.*



## Zvečer.

*Spisala Zofija.*

Vstopila je, vrgla rokavice na mizo, jaket na stol, klobuk pa obesila na obešalnik. V mali pećici je prasketal ogenj; pri vratih padal njegov svit na bela, snažna tla.

Gori iz ulic so odsevale električne svetilke ter na pol razsvitljevale skromno majhno, nizko izbico.

Na mizi je ležalo par knjig, nekaj pisarij, začeta nogavica in lična košarica s šivanjem. V kotu je stala odgrnjena postelja, zraven nje umivalnik, dalje pa omara za obleko.

Bilo je dokaj revno to pohištvo, ali ipak snažno in čisto.

Prebivalka te sobice je prižgala malo petrolejevo svetilko, spustila zavke pri oknih doli ter stopila h peči. Stala je tam dokaj časa nepremično, ali hkrati se je zasmejala, veselo in lahkoživo, ko da je v razposajeni družbi, ne pa sama tu v skromni podstrešni izbici.

„Ah, kako sem bila neumna“, je dejala sama sebi in raztezala roke. Oči so se ji iskrile; na ustnih pa je še enkrat zaigral smeh . . .

„Pa tisti častnik jo je vendar le skupil“, je mrmrala dalje ter zdaj tiho, zdaj glasno premišljevala dogodke istega večera. Bila je v komptoarju velike dunajske tvrdke. Dan na dan je presedala pri pisalni mizi ali pa prestajala pred velikimi s trgovskimi knjigami obloženimi pulti. Dolgočasno je bilo to življenje, pa ona se je že z mladega naučila zadovoljnosti in prav brez vse zavidnosti je zrla krasne toalete srečnejših svojih sester, če se je ob nedeljah popoldne v priprosti temni obleki šetala po prastru.

Nekaj časa sem se ji tudi pot v pust, zaduhli komptoar ni zdela več tako brez vsake zanimivosti. Skoro redno je srečavala visokega častnika mamljive zunajnosti, velikih, žarečih očíj, — vedno je tako vablivo upiral svoje vroče poglede v njo. Navadila se ga je. Če ga le ni kak dan srečala, se ji je zdelo, ko da ji nečesa nedostaja. Vselej je pazno motrila ljudi in nestrpnost čakala, kedaj se prikaže njegova lepa ulanska uniforma.

Da! Ugajal ji je, jako ugajal . . . pa — to se ve — samo do nocoj. —

Dvignila je roko, stisnila jo v pest in mislila dalje . . .

Nocoj se ji je pridružil, ko je šla domov; vprašal je pa ni, ali sme; kar šel je z njo. In kako je govoril — tako samosvestno, tako mogočno, ko da o tem še dvoma biti ne more, da bi ji ne bil po volji.

Poslušala ga je nekako začudeno in ga gledala, je li res ta širokoustnež oni lepi častnik z črnimi brkicami in temnimi, plamtečimi očmi? — Da, res je, res! Ravno sedaj je zavilnil brkice. Oči so mu šinile po ulici, ki je bila še precej prazna in — kakor bi mignil — ji je del roke krog pasu, jo privil k sebi in jo poljubil.

Da! Poljubil jo je prav sem le na ustna, poljubil njo, ki je sicer tako ponosna in nič, prav nič je ni prosil oprostjenja . . . nič . . . nič! . . . Poljubiti jo je pa hotel celo še enkrat. V nji je pa vse vrelo in kuhalo jeze . . .

Ta častnik se jo upa poljubiti, ta častnik misli, da sme počenjati ž njo, kar mu drago!! . . . Skoro da se ni takoj zavedla, a za hip se je prebudila in sunila častnika z vso močjo od sebe, se mu spulila iz rok in tekla domov. Ljudje so začudeni gledali za njo in njena gospodinja je kar ostrmela, ko je po stopnicah prihitela pred njo. Dejala ji je, da je bolna, da ne bo večerjela, da gre kar v sobo.

In res, da ji ni gospodinja tako prigovarjala, ona bi gotovo šla brez večerje gori v mrzlo in nezakurjeno sobo, kamor je stara strežkinja ravno nesla v naročaju par polene in nekoliko premoga, da zaneti.

No, in ona je povečerjala svoj del, ki ji je kljub vsi jezi in nejevolji vendar prav dobro teknil.

„Kako sem bila neumna“ je dejala še enkrat in njeno prejšnje nagnenje k neznanemu ulanskemu častniku se ji je zdelo tako nespametno, tako neskončno nespametno, da se je morala smejeti...

In smejala se je; luč v svetilki pa je medlo gorela dalje; ono živo prasketanje v pečici je potihnilo.

Stopila je k mizici, spravila nekoliko v red razmetane stvari, potem pa nataknila na prst mal naprstnik iz medenine in vdela v šivanko konec niti.

Vzela je rokavice tam iz postelje, kamor jih je bila prej vrgla in pazljivo jela zadelavati luknje, skoz katere so ji silili prsti.

Pridno je vbadala ter mislila na se, na enakomerno življenje svoje.

Dvajset let . . . dvajset let. Malo je še, a vendar . . . Srečna še ni bila prav za prav nikdar. Zdaj že skoro tri leta hodi v komptoar, da, tri leta, odkar ji je umrla mama. Sama je, očeta ni poznala, prijateljic nima; nekdanje njene znanke so se razpršile po velikem mestu . . . kdo pa bi i mislil na njo!

Včasih je pa že vendar mislila, je že verjela, da dobi morda pusto njeno življenje drugačno podobo. A kaj! . . . ti možki, vsaj so vsi domišljavi, samosvestni . . . vsak je bil še tak, ko ta častnik. . . In vse se je končalo tako, kakor to nočoj. . .

Da bi bila komu za igračo za kratek čas, tega ne, nikoli ne in nikdar ne. . .!

Ko bi bil kdo tak. . . Kak že? . . . Da, ko bi bil kdo res mož, značajan, odločen . . . no, potem mogoče. . . A tako, ha, ha! . . . Bolje nič! . . . Najbolje nič! . . .

Kako li bo še ž njo . . . Bog zna! — Boli vedno in vedno vse svoje življenje pisala in računala z onimi pustimi številkami. . . Bo li vedno tako? . . . Naj li nikdar ne vživa, ne v ž i v a mladosti, sreče, življenja? . . .

Dvajset let, dvajset let. . . Skoro, skoro ji mine maj življenja. . . In kaj potem, boli vedno sama . . . sama, tu v skromni podstrešni izbici, sama mej onimi posušenimi, zastarelimi trgovskimi bitji v komptoaru . . .? —

In če tudi — nič za to! . . .

Vbodla se je, rokavice so pa bile tudi že zašite. Vstala je, spravila šivanje, potem si pa odpela lase in se s kritičnim očesom pogledala v malo, stensko, že zaslepelo ogledalo. . . Podolgasto obličje z visokim čelom, ostrimi in odločnimi črtami, s strogimi očmi — ji je odsevalo raz stekla . . .

Opazovala se je dolgo in natančno, zatem pa dvignila glavo, se vzravnala in nekako izvajoče pogledala svojo podobo v zrcalu

„Nič za to! . . . Bolje nič! . . . Kaj ne dekle!“ In pokimala si je, raztegnila roke in skoro ponosno dejala: „Bo že! Tudi sama lahko živim, tudi!“ —

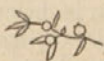
Navila je še budilnico, jo postavila na nočno ormarico, pokleknila, izmolila svojo obično večerno molitev in odložila obleko, naglo



in pripravno. Postavila je še čevlje pred vrata, zavrtila ključ, ugasnila petrolejevo svetilko in stekla h postelji.

„Bo že, bo že, kdo bi se bal“, je še govorila popravljajoč si odejo, a kmalu nato je njeno enakomerno dihanje pričalo, da je zaspala.

Budilnica je pa tolkla enakomerno svoj tik, tak, mej tem ko je ona sanjala o življenju žalostnem in osamelem, katerega se ni bala.



## Zbog ljubavi.

Pripovijest iz seljačkoga života.

Napisao M. Vrbovski.

(Svršetak.)

### VI.

Grga se začudi, kad mu žena Marta kaza, da Bare cijeli bogoviti dan nije kući. Taj ga glas još jače razljuti, nego je bio razljućen, kad je došao iz općine, gdje su ga gospoda bockala poradi Bare. Grgi je srce pucalo od jada slušajući, kako mu gospoda spočituju, da mu se kći ljubaka s Nikolom, koji je godinu dana čamio u zatvoru. Grga je baš večeras naumio Baru pozvati na red; no kako se sad zabezeknu, kad je čuo, da je nema u kući!

Kako je bio od naravi ljut, kad bi se napio, a tu ljutost povećaeše danas i gospoda i odsutnost Barina, uze Grga vikati na ženu, da je ona svemu tomu kriva. Marta, mjesto da muči, počne ga još bolje podjarivati. Grga je bijesnio, lupao po kući i razbijao sudje, dok ga Marta silom ne oturka u postelju.

Idućega se jutra pronio glas selom, da je Bara Grgina otišla za Nikolu bez zakona. Mnogim se zavidnicima Grginim pruži prilika, da mu mogu pred selom ocrniti lice. Govorili su, da je on najviše rogoborio proti onima, koji su se uzimali bez zakona, a sada je svoju kćer pustio bez zakona.

Ovi glasovi dodju i Grgi do ušiju. Kako ga je istom sad srce peklo, kad mu je i obraz potamnio, do koga je najviše držao! — Volio bih, da se ni rodio nijesam, nego da me je ova sramota stigla. A svemu je tomu kriv taj prokleti Nikola! Ne samo da mi je ugrabio kćer, već mi je i poštenje okaljao, te ne mogu više poštenu čovjeku čarom\* u lice pogledati — govorio Grga sam sobom.

U njemu je sve kipjelo. Nije se mogao snaći. Bilo mu je u sreću ko u kakvom presjeku, gdje voda mutna odasvud ključa, a ipak ne možeš raspoznati, otkud najjače dere.

U tom bjesnilu odmava istoga dana nekamo. Neke su znatijelne žene i djevojke šaputale i tamo i amo, ako i ne na sva

\* sigurno.

usta, da je Bara sinoć otišla za Nikolu, a Grga je zato odletio valjda po žandare. Svakako ta spletko ne može izdobriti! Jakov Nikola i Grga, — ne zna se, koji je od koga počkiji\* za zlo učiniti — — —

## VII.

Nebo je tmurno. Sunce kroz oblake škilji na zemlju, ko da se boji sasma pomoliti. Grga je brzim korakom odmicao naprijed. Neprestano je rukama odmajivao, ko da nešto od sebe goni. Oči je izbuljio, čelo namrštio. Najednom se zaustavi pred Jakovljevom kućom, malo kod ugla popostane, zatim otvori naglo vrata i bane u kuću. U kući nadje Ivana, Nikolu i Baru, gdje uz ognjište sjede i potiho razgovaraju.

Kad vrata zaškrinuše, u jedan se mah svih troje obazre. Zablenu se, kad na vratima opaze Grgu, koji je mrkim pogledom mjerio Nikolu i Baru. Nastane na kratko šutnja, koju prekine Ivan.

O kume Grga, to si ti, koje te dobro nosi do nas? Valjda si poradi Bare došao. Ne boj se, brate, za nju; ne će joj ni kod nas ništa biti. Upravo sam ja sad sumio k tebi ići, nu ti me evo preteče.

— Ti k meni, po što? Još mi imaš obraza što govoriti, hoće Grga ljutito. Tu li si i ti, nesretnice, okrene se otac k Bari. Srami se osinja svoga; ali što da se sramiš, — što ti mariš za sve! Otrovala si mi život, uništila poštenje, okaljala ime i pleme, ali ne ćeš valaj biti ženom toga hajduka, te ništarije, koji je svemu tomu kriv!

Bara ko da nije ni živa. Mozak joj se stvorio kamenom; noge ko da su joj u pod urasle, a u njoj je ključala krv ko bujica. Tako je negdje čovjeku pri duši, kad ga na smrt vode.

— Oče! — zavrisku djevojka i baci se pred oca.

Ko plamen skoči Grga i grunu djevojku, da je na oznak pala. Nikola se i Ivan zabezeknuše ovim postupanjem, no ne rekoše u prvi čas ni riječi, već samo međusobno izmjeniše poglede. Ivanu je doduše već kipjela krv od jada, nu ipak se uzdrža, a da ne provali gnjev na vidjelo, — pa opet blago hoće Grgi.

— Grga! što se žestiš ko žeravica; ja ti nisam ništa kriv, a nisu ni Bara ni Nikola. Ona ljubi njega, on nju, pa se svezaše ne mareći ni za čije opomene. Ti bar znaš, što su mlada srca; — tu nema dakle nikakve prevare, nikakve otimačine, kao što ti veliš. Evo ti i Bare na srijedi, pa i nju pitaj, je li je tko zavarao, ili je ona sama dragovoljno došla.

— Muči, ti si ko i on, kad ga braniš. Kako bi ona otišla za njega, kad je već zaručena s Jakovom! On ju je zavarao. Meni ne treba više ništa znati — hoće Grga ljutito.

— Ja Baru zavarao? To je laž! Kako se ti to usudjuješ meni u mojoj kući govoriti? Ovdje meni ne će nitko brčkati ispod nosa, pa bio ko mu drago!

\* spremniji.

— Nikola! hoće Bara kroz plač, kad je vidjela Nikolu tako srdita i zazeblo je nešto u srcu — molim te, ne ljuti još jače oca. Vidiš, da ni sam ne zna, što govori od ljutitosti, već izgleda ko van sebe.

Nikako se nije ni malo obazirao na te Barine riječi, već i dalje vikaše na Grgu. Otac ga uzme miriti, predočujući mu, da je i on kriv, jer je bez njegova dopuštenja odveo Baru; za to neka muči, dok se Grga odljuti, pa će sve dobro biti. Nikola plane i na oca, što brani Grgu.

Što bih ja bio kriv, hoće on. Bara je pošla sa mnom dobrovoljno; ja je nisam silio. Pa napokon, ako mu je toliko krivo, evo mu je, nek je vodi natrag. A on je tu došao, pa buči ko manit, i grozi mi se, ko da ga se tko boji.

Bara je sve više blijedila, slušajući Nikolu, kako ruži oca, a nju ponizuje. Bolilo ju, što Nikola nema barem nje radi obzira s ocem.

Grga, koji je sve do sada uz vrata stajao, plane ko ljuta zvijer na Nikolu s čitavom litanijom pogrda, kakve su mu samo na jezik dolazile. Nikola se takodjer raspali, skoči ko pomaman, i pokaza Grgi vrata.

— Odmah da si izašao iz moje kuće, ako hoćeš da zdrav ostaneš, jer ako te ja silom počnem goniti, ne će biti dobra.

— Koga ćeš ti tjerati iz kuće, izrode ljudski! Ja sam amo došao poradi svoga djeteta! više Grga.

Nikola skoči k njemu, pograbi ga za jaku, i htjede ga van baciti.

Bara, koja je do sada ko kip na istom mjestu stajala, samo što je ruke grčevito stiskala, ko obnevidjena rasklopi oči, a grudi samo da joj se ne razlete od silna talasanja. Čas dva osta onako sumrtva, a onda se povrati u nju krajiškinja — skoči ko lavica i odrinu junački Nikolu od oca. — — — — —

## VIII.

Bara je lutala u noći ko bez glave. Nije mogla da još pravo pojmi svega. U glavi joj sve kipjelo, — a misli se rojile kao roj pčela, kad iz košnice provali u pašu. Ne — to nijesu bile misli, to su sami ostraci. I što dalje ide djevojka, sve joj to jače tuče u glavi, u sljepočicama, sve je goni, goni — — Goni daleko od te kuće. A ta je kuća — njena kuća, kuća onoga muža, kome je htjela biti žena, kome je žrtvovala sve . . . Ali ne — to nije bio više onaj dobri, lijepi Nikola — to je bio drugi. Da — drugi, s krvavim očima, jarostan, divlji . . .

I Bara gleda, kako se taj Nikola, ta zvijer, obara na njena oca, kako ga davi, ubija . . . I samo je bijes u njega: ta i nju, svoju Baru, svoju ženu — odrinuo je od sebe pogrdnom riječju. A u riječi njegove psovke umiješala se kletva očeva, koji je ležao

na zemlji u krvi, na samrti. Ta kletva, taj jecaj gonio je sad u noć, dalje, dalje . . . A još čuje, kako se njen Nikola divljački smije toj kletvi, kako gleda svoju žrtvu bez samilosti, bez ljubavi. I Bara vidi, da u njega nema ljubavi ni za nju, jer bi joj se bio smilovao. A ni ona ga ne može ljubiti: ona bi htjela zaboraviti to užasno lice, te nagrdjene poteze svoga Nikole, odurni zvuk njegovih riječi. Ona će pobjeći od njega, ona ga ne ljubi, ne . . . Ona će pobjeći — — — — —

Za uru stajala je Bara na visokoj hridi nad Likom. Usnice joj se miču: još se jednom prekrži i uzdahne. A onda naglo bljesnu nešto bijela i udari u potok. Voda zapljusnu; a uz ovaj pljusak izgubi se i krik — — Nekoliko je puta izbači voda i vidjelo se, kako se nešto otimlje u vodi, razmahuje rukama, hvata za glavu, očajno poteže za kose, dok se napokon za uvijek ne izgubi pod vodom — — —

\*

A dotle je u selu gorjela Nikolina kuća. Sjutradan nagadjalo se ovo i ono, dok se malo pomalo ne saćuka, da je to učinio Jakov — zbog ljubavi.



## Propao.

Piše M. R.

(Svršetak.)

### II.

Već se počeo spuštati sumrak na provalu zemlju. Bijaše mjeseca svibnja. Iz najveće sobe župnoga dvora u C. dopirao na otvoreni prozor na mahove poluglasni razgovor. U toj je sobi sjedio za stolom mjesni župnik, do njega mladi kapelan Ferić, pa Zorić, učitelj iz K. i Zorković, učitelj iz G. Svjetiljka bila već upaljena, a komarci je i noćni lepirići oblijetali. Baš se društvo čas prije povratilo s groblja, isprativši mjesnoga učitelja onamo „kud za vazda gre se“. U društvu je vladala neveselost i ona običajna sumornost poslije povratka sa sprovoda. Čovjeku je onda duša napunjena nekom sjetom, nekom teškom, neobičnom sjetom, koja se prepliće s čuvstvom, što ga budi pomisao na ništetnost života. Svaki se bavio svojim mislima.

— Pa odašta je umro učitelj? — zapita iznenada kapelan Ferić.

— Sušica! — odgovori župnik odsječeno. Nastane opet tišina.

— Danas je to nešto obično, da ih med učiteljskim podmlatkom najviše umire od sušice, — nastavi dalje župnik, samo da prekine

onu mrtvačku šutnju, u koju je društvo palo. Naš mladi svijet počima prerano živjeti, pa mora i prerano da svrši život.

— A čijom krivnjom, prečasnici? upita Zorić.

— Vlastitom, mislim.

— Krivo sudite, rekao bih. Treba poznati današnji uzgoj i prosjediti cijelu svoju mladost u školama našim, pa ćemo vidjeti da je upravo tu uzrok, da počinjemo prerano živjeti, da se prebrzo razvijamo, pa mnogi umre prerano — onda, kad bi društvu ljudskom mogao najviše koristiti. Izadju ljudi kao cipele ispod stroja: nosiš ih dan dva, pak ih razderane baciš u kut. Korak iz školskoga života veoma je nagao, — bar u našoj struci, u učitelja; a zavodi su tek strojevi, koji izgladčaju tek površinu. Eto vam primjer: naš pokojni kolega, što ga ostavimo čas prije u posvećenoj zemlji, Natko Barbalić, premlad je i prenaplo zabrodio morem ozbiljna, mučna života, pa se na žalost i premlad utopio u tom moru.

— Tu se sjećam nečega, upade s lakim posmjehom kapelan Ferić. Jedan od mojih profesora uskliknuo bi više puta, još onda, dok sam brisao hlačama školski prah: „Majko moja! Ludo li je ono jadikovanje prigodom smrti kojega mladoga čovjeka i one fraze: I opet pokosi nemilosna smrt jedan cvijetak, poginu jedan od nadobudnih sinova itd; — a u istinu je bio protuha, da mu nije u tom bilo para; sam si je prikratio život!“ — Velim vam — htjede nastaviti dalje kapelan. —

— Gospodine Feriću, čast vama, upadne mu u riječ Zorković. Braniti moram pokojnoga kolegu. Ljuto se varate, ako mislite, da bismo mi mogli s ironijom kliknuti danas: „I opet pokosi nemilosna smrt jedan cvijetak“ itd. — To bih ja mogao kazati s dubokom žalošću i s iskrenim uvjerenjem. Barbalić je bio duša od čovjeka; ali je ta duša zabludila u životu, jer su je turnuli prije u nj, no što su pokazali sve staze i sve ponore. Ako ste voljni slušati njegovu prošlost, ja ću vam je pričati, jer znam, da je od vas nitko dobro ne poznaje.

Zorković je to izgovorio nekako važno, s ponosom, koji se gubio u nekoj sjeti. Društvo pristane, jer je ona žarka obrana pokojnika pobudila u svima interes.

### III.

— Upoznali smo se u bijelom Zagrebu, započe Zorković. — Bio to lijep mladić, gustih, crnih uvojaka, a blijeda lica. Došavši obojica u glavni grad, bili smo još mladi. Bili smo djeca, naivna djeca; ta oslobodili smo se tek stegnutih uzda škole. Zagreb, premda nije velegrad, odiše ipak nekim svjetskim, možda i odveć svjetskim, kozmopolitskim duhom, pa je na nas djelovao već u prvoj godini tako, te smo se mogli duševno vinuti nešto više, postali smo samosvijišniji, pa smo se usudili pokazati se među ljudima. Ipak nam je još uvijek bila škola svrha a ne sredstvo, a drugi red najuzas-nija stvar na svijetu.

Poznata je stvar, da se preparandija već od negda smatrala, a na žalost gdjekad još i danas smatra nekim „refugium peccatorum“. Da li je to pravo, da li nije — ne znam. Ne bih rekao, da jest, ali ne bih rekao ni da nije.

Mi nijesmo stupili u taj zavod s oduševljenjem za sveto učiteljsko zvanje; ta bili smo još djeca. Gdje da u nas onda bude toliko zrelog razmišljanja? Išli smo u taj zavod, jer su drugi htjeli; ta tuj najprije dodje čovjek do kruha, a ostane — gospodin!

I prva se godina svršila.

U polovici druge godine maknuo se naš život s one stare kolotečine, kojom se do tada kotrljao. Mnogi su od nas gubiti počeli za školu interes, onaj interes, što ga osjeća savjestan djak. Počeli smo misliti svojom glavom. Dobom nam se širio vidokrug. U nama se počela buditi želja za znanjem, pa kad smo spoznali, da ga u onih nema, koji bi trebali da ga nama dadu, ili u njih uopće nema volje, da nam ga dadu, ogorčavalo nas to sve više. Ta smo opažanja u onoj dobi voljeli još više uvećavati, pa smo se još više odbili od škole. Pa i knjige, iz kojih smo učili, bile su nam poznate većim dijelom iz gimnazije, još od dvije godine na-trag. A mladost hlepti za novim stvarima; staro, poznato umara je. Jedina je pedagogija bila nova. Ali i ta nas nije mogla osobito zagrijati, jer su nas mnoge u zavod, kako spomenuh, dovele tudje misli i kombinacije, a ne naše nagnuće.

Tu se dogodilo nešto važno. U doticaju (ako i — na žalost — veoma rijetkom) s drugim zrelijim ljudima, a pogotovo baveći se drugom lektinom, upoznali smo izbliže prilike, u kojima živi naš siromašni narod. Taj narod pobudi u nama simpatije, sažaljenje i ljubav. To su momenti, koji se pojavljuju obično u svakoga čovjeka toga doba, kad se digne bar nešto više svojim duhom. U nama se probudio patriotizam, koji je bio ipak realniji od onoga u druge mladeži, jer smo spoznali potrebu valjanih učitelja, da trgnu taj narod iz duševnog mrtvila, koje donáša sa sobom i moralno i materijalno zlo i ropstvo. Pomišljali smo tada s mladenačkim entuzijazmom, kako je časna zadaća, što nas čeka, kako je uzvišeno zvanje, kojemu smo se posvetili, pa smo se zavjerali tu misiju dostojno izvršavati. Tek od tog doba počela nam je škola biti sredstvo, a ne cilj. I tada smo tek osjetili — bar nekoji — nagnuće k zvanju, kojemu su nas prije godine i po dana posvetili drugi.

Znali smo da samo onaj može da poda drugomu znanja, koji ga sam ima u izobilju. Ali škola nam nije mogla toj želji za svestranim znanjem udovoljiti i postala nam je ravnodušnom. Ta, bože, treba je svršiti, jer ne dobiješ bez toga diplome; a bez te ne možeš biti učiteljem. Zar je i moglo da drukčije bude? Vi ćete pomisliti: Kako, zar nije ni sada mogla da vas oduševi pedagogija? Premnoge ne! Mnogi, a osobito Barbalić, nijesu bili rođeni za pedagoge. Oni su bili svi voljni postati učitelji svoga naroda; za tu su ideju bili oduševljeni; ali oni nijesu marili biti moderni učitelji, pedagozi. Prevladao je bio mladenački žar, a sistematske naobrazbe nije bilo.

Dani su žurno prolazili (bila je to već treća godina), i mi smo gutali knjige, tražili znanja. Koliko sam puta našao Barbalića u jutro sasma izmučena, blijeda! Dugo je u noć čitao.

Prolazili dani, i mi smo hrlili veselo k budućnosti. Prem su od nas pripravnika drugi djaci zazirali, nijesmo se na to mnogo obazirali. Mi smo se ponosili visinom, na koju smo se penjali. Znali smo, da će vremenom uvidjeti i ostali ljudi, od kolike je vrijednosti rad savjesna učitelja.

Prolazili dani. Jednom zateče noć Barbalića i mene na Mirogoju. Zakasnili smo nešto svagdašnjom našom šetnjom. Sjećam se dobro, sjedili smo na stubama arkada, a mjesec je osvjetljavao crne križeve i bijele spomenike grobova. Šutjeli smo. Barbalić se zagledao sanjarski u daljinu, a ja sam bez misli promatrao križeve i bijele spomenike. Barbalić je već eto nekoliko dana šutljiv.

Na jednom se on primakne k meni bliže nasmiješi mi se — i danas se još sjećam onoga posmjeha — pa mi reče:

— Frane, ja sam se zaljubio.

Mene se to osobito nekako dojmilo u ovoj tišini i na ovom mjestu, u carstvu mrtvih. Pogledam ga. Mislio sam, da sanjari, ta bio je bujne fantazije, pa ova noć, okolina puna poezije, pa grobovi, grobovi, što se ljeskali na mjeseci —

Barbalić mi ipak ispriča početak obične ljubavne drame. Ja sam ga slušao, ali nijesam imao pojma, što to znači pravo, žarko ljubiti. Ta bili smo mladi.

Primaknula se i zadnja, četvrta godina. Još samo deset mjeseci i slobodni smo! — klicali smo radosno, — časna nas zadaća čeka. Čeka nas polje neorano, obraslo šikarom. Izorat ćemo ga: ta to je slast prvomu orati; i posijati ćemo sjemenje. Zlatni će klasovi biti nagrada znoju . . .

— — — — —  
Bila je opet noć i mjeseci kano ono na stubama arkada. Sjedjeli smo zajedno u gustim sjenama kestenja na Štrosmajerovu šetalištu. Pred nama dizala se slična golemom divu crna, ukočena masa — stolna crkva.

— Frane, ja sam nesretan, uzdahne Natko Barbalić.

— Pa zašto? kakav je uzrok tvojoj nesreći? — upitam ga.

— Ja sam propao. Mojemu brodu nema luke.

Pogledam ga. Zazebe me nešto. Što li mu je? Ta on mi nije pričao ništa, ni o kakvoj nesreći, u koju je pao. Bio je doduše svaki dan sjetniji, čudnovatiji, ali sam mislio, da su to malenkosti, koje se dadu odbiti na njegovu sentimentalnost.

Natko je ove riječi izgovorio s nekim mirom, gledao je u zvijezde; njegove se grudi dizale žurno. Učinilo mi se, da čujem kako mu srce kuca.

— Čovjek ne može da služi dvim gospodarima — nastavi on — jer služba jednomu propast je drugomu. — Tlo mi se izmiče ispod nogu; a nemam, za što da se prihvatim. Uh! to je užasno. Padam, padam.

Meni je bilo na te njegove riječi pri duši tijesno. I opet sam mislio, da mašta, da sanja; ali to je bila kruta zbilja. Natko govorio dalje:

— Na izmaku je godina; za malo, pa će doći dan, gdje nas dužnosti (tu je riječ izgovorio s bolju) zovu, da idemo u narod, da ga budimo iz mrtvila, da ga privedemo k zori života. Sada on sniva san sličan smrti. Posvetili smo se, ili da pravo rečem, posvetili su nas drugi (— hvala im —) tomu zvanju, kojega je rad sličan zrakama onoga sunca, što nas ogrijeva. Pripravni smo, ili da bolje rekнем, pripravni ste, da rušite idole tmine i neznanja; ali pred menom diže se avet; tamni mi vid, zaklapa se oko. Ja padam u ponor, što se provalio poda mnom. A dubok je taj ponor.

Natko počeka čas. Njegove se grudi burno talasale, a njegov je glas bio prebijen i podrhtavao je. Bio sam udivljen od presenećenja.

— Nijesam ti nikada govorio o boli, nastavi on, o boli, koja mi pritište dušu kao mora. Rekao sam ti jednom, da sam se zaljubio. Onda nisam mislio, čim će to uroditi. Ljubim djevojku, duša mi čezne za njom, ljubim i narod, život mi diše za nj.

S bolju moram priznati, da se ruši onaj ideal života i rada, što sam ga sebi stvorio, posvećujući svoj život samo svomu narodu. Ali — čovjek je tek zemaljsko biće. Frane, mi smo još djeca.

Natko odahne, pa nastavi:

— Ljudi se rugaju tobože umišljenoj nekoj platonskoj ljubavi, jer je ne poznaju. Što moja duša čuti prema biću, koje me uzdiže u neke više sfere, koje bivstvovanje sklada moje misli u neku uzvišenu harmoniju, — to je nešto veliko, nešto puno poezije.

Pomisao na nju održala je moju dušu, da nije pala u kal svagdašnjih slaboća, već je zaplovila visoko onamo, gdje se nalazi slatki sklad trajnoga zadovoljstva. Možda sam bio zaplovio i previsoko; a mi smo ipak — na zemlji —

Ona ne shvata onoga čuvstva, što ga ja čutim prama njoj; ona nije voljna, niti znade da se uspane u one visine, kud se vinu moja duša. Svagdašnja je to žena.

Ona računa realno, na ženidbu, na udoban život. Ja joj i ne zamjeram; svatko traži ono, u čem nalazi zadovoljstvo. Ali zar se meni moguće oženiti i zar se moguće nadati udobnom životu i miru i sreći u takovim, u mojim prilikama? Pomisli! Zar da se trajno s njom vežem, pa da i njoj i sebi pripravim mjesto željena raja — pakao? Da, pakao! Ne, toga ne ću načiniti; odviše je ljubim.

Ona je od svoje mladosti priučena na udoban život; njezin je svijet u modnim haljinama, u ugodnim zabavama. Može li joj to sve pribaviti sirota školnik s onih 25 forinti plaće, — školnik, koji se posvetio svim žarom svoje idealne duše tomu, da se bori za svoj narod? A da joj to kasnije uskraćujem — to ne mogu.

Ona nije tako velika, da bi bila voljna trpjeti za svetu stvar, kojoj sam se posvetio. Ne pozna onog velikog čuvstva, što ga mi čutimo za taj bijedni narod.



A ja je ipak ljubim. I ne moći ništa! I vidjeti, da bi me i ona ljubila, kad bih ja što mogao, a vidjeti, kak<sup>o</sup> odlazi, odlazi u tamu, u naručaj drugih — a ljubiti, ludo ljubiti! To je bol, to je propast — — —

I Natko se privine k meni i sakrije svoje lice na moje grudi. Nastane grobni muk. Natko se trzao. On je plakao, on je teško patio — i za mene je on bio velik.

Približio se i konac posljednje godine, koji smo već jedva očekivali, jer nam je škola već upravo dodijala, omrzнула. Čovječja duša teži uvijek za nečim novim, nepoznatim; a kad se nama podavalo uvijek ono staro, već toliko puta prožvakano, presjelo nam.

Dodje u skoro i posljednji dan škole. Rastasmo se svi, zavjervivši se, da ćemo nastojati, da ispunimo obećanja, da oživotvorimo ideje, koje smo gojili u sreima našim.

Barbalić je bio jako dirnut. Padosmo si na grudi, a on mi šane: — Borim se! Žbogom!

Njegove su riječi zvučale tugaljivo, slomljeno. Nije više bilo u njima ushita ni živosti od negda.

\*

I Natko je otišao. Dobio mjesto u C. Mene bacilo daleko, na medju Dalmacije. Natko mi pisao odmah iza dolaska u C., kako mu je pusto: nigdje nema iskrene duše, sa svih strana paze, što radi i kako žive. O svom radu za školu i narod nije ništa spominjao. Bit će da je tomu uzrok taj, što je, došav u seosku zabit i odaljen od svijeta, opazio svoju golemu bijedu. A on je uopće bio duša ne ću reći slaba, al još ne dozrela za onakav samotan i samostalan život. Realna slika života nije mu oduzela odmah volju za rad, ali ga je smela; i tim je bio uzdrman onaj ideal, što ga je bio stvorio i nepoznavajući zbiljskih fakata. A jednom uzdrmano lako se sruši Njegovo oduševljenje za rad počelo se i onako gubiti već u Zagrebu, kad se morao odreći one duše, što ga je punila plemenitim zanosom. Misao na mrtvu ljubav, pomanjkanje muževnosti, pa ono općenito nadziranje mlada inteligentna čovjeka, ponizuje čovjeka, ogorčuje, poništuje. Videći osim toga Barbalić, kakav je u zbilji onaj narod, o komu je sanjao, prićini mu se regbi na jednom taj narod i nepristupan i nepopravljiv. Pomanjkanje srodne duše ulije mu u dušu pesimizma i ubije ga sasma.

Bit će da mi nije za to pisao o svom radu, jer se stidio priznati svoj nerad.

Prošla i godina; a ja nijesam primio o njemu ni glasa. Na moj upit odgovori mi jedan kolega iz mjesta, koje nije daleko od C., da je Barbalić postao pustinjak, da se s nikim ne druži nit se s kim razgovara.

Nijesam mirovao čitavu godinu dana, dok ga ne pohodih.

Jao! — kako je izgledao! Živi mrtvac!

Pitao sam ga:

— Šta je tebi? Zašto si se tako zapustio?

— Borio sam se, kušao sam dizati narod iz mrtvila. Šta od svega! — Stao sam razmišljati. I znaš — ona, ona mi bila uvijek na umu. Ubila me! Ili ne, nije ona kriva, moja me sudbina ubila, ubila.

— Pa gdje je ona? — rekoh.

— Ja je nikada ne zaboravih! Ja ne znam ni gdje je ni što je s njom. Ja sam ovdje sam, suho drvo, okresana mladica. Pao sam brate. Tama, duboka tama.

Ja sam ga tješio, ali sam bio uvjeren, da je ta utjeha sasna uzaludna.

— Frane! Znaš što sam ja? Ja sam biljka, koja bi bila jednom, sudeći po bujnosti mladice, urodila lijepim plodom; ali nije bilo vrtlara. I došao vjetar; a biljka još mlada, sama, u nepogodi ukrzljala, slomila se. Ali ja nijesam toliko kriv.

I nije bio zbilja svemu sam kriv. Ta kako da se snadje u životu mlad čovjek od 17 do 18 godina. Gdje je tu u njega energije, zrelosti, ozbiljnosti? On hoće života, života; a opterećuju ga teretom, koji je najmučniji; najveća je njegova odgovornost.

I tri su opet godine prošle i gotovo sam zaboravio na tužnu tu dramu; al nakon tri godine primim od njega pismo.

Bože moj, pomisao na ono pismo uvijek mi je strašna. Iz njega sam uvidio, da je moj idealni Natko, ona genijalna duša, postao obični, zaboravljeni seoski školnik, koji se bori za svagdašnji hljeb. Regbi da je i na nju sasna zaboravio, ali je zaboravio i na sve druge svrhe, kojima se kanio posvetiti, izgubio vjeru u sve, i gusta je tama bila oko njega. Zaboravio na uspomene i na čovjeka u sebi.

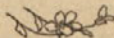
Ja sam, vjerujte mi, gospodo, proplakao. I ne samo nad njegovom sudbinom, premda me je najviše dirnula, nego i nad mnogo njegove braće, nad mnogo ovakovih nesretnika, kojih ima više nego se u nas i misli.

Na domaku sam svojom pripoviješću.

Za konac joj i sami najbolje znate. Prečasni vam je taj konac najbolje osvijetlio, kad vam je na pitanje: „Pa kakov je inače bio taj čovjek?“ odgovorio: „Barbalić je bio pijanica“ — —

Zorković svrši.

Ferić je šutio i zamislio se. Nije govorio više s ironijom o pokojniku.



## Ugo Valcarenghi.

### Profil.

Dok su svakomu, koji makar i površno prati moderni talijanski roman, vrlo dobro poznata imena Fogazzara, D'Annunzia, Rovette i Verge, za Valcarenghiovo možda ni čuo nije. Pa ipak on je mnogo uvažen čibenik u talijanskoj knjizi, koja mu treba da bude zahvalna kao prvomu savjesnomu

radniku na neobradjenu prije polju socijalnog romana. Naravno da se pisalo i prije njega socijalnih romana; ali to je sve bilo samo površno, jer nitko nije ni namjeravao, a nekmo li pokušao, da napiše opširno djelo, u kojem bi izravno napao na društvene mane. To je pokušao Valcarenghi, unijevši u umjetnost socijalne probleme; i doista, koliko je velik umjetnik, još je veći socijolog.

On dijeli bića, koja sačinjavaju društvo, u tri velike kategorije: u prvoj su oni „koji čine dobro ili neznajući, ili iz himbene bojazljivosti, ili zato, što nemaju prilike, da čine zlo“; u drugu je uvrstio one „koji, pošto već jednom podlegoše u očajnoj borbi s razumom, čine zlo, obmamljeni njegovom često puta nepobjedljivom moći“; a treću sačinjava ono malo individua „kojima svedjer ideja odgovara radu“. I on je došao do zaključka, da „nekakova velika nužda tišti ljude, kojima je sav život u postignuću slasti i bogatstva, — nužda, da se više pričine nego da u istinu budu poštteni.“

„Postavio sam, veli on, mnogima ovu dilemu: „Eto dvaju puteva. Jedan vodi do materijalne sreće; ali da se dopre do nje, treba prouzročiti plač drugomu. Drugi vodi do mraka, do oskudice, do bijede, ali odalečuje zlo i pobudjuje najmilije zadovoljstvo u srcu.“

— Ja izabirem ovu — odgovarao mi je svatko — siromašnu, al poštenu!

To je bila retorska fraza.

Njihova su usta lagala, dok je njihova savjest iskreno kazivala, da bi bili izabrali onaj drugi put, samo kad bi bili sigurni, da će moći svojom snagom odalečiti od sebe zlo i doći do cilja nekažnjeni.“

Ovo je temelj, kako se vidi, dosta opsežan, na kojem je Valcarenghi gradio niz svojih romana pod naslovom „I retori“. U ogromnu materijalu, što ga nuda romanu skeptično društvo zadnje četvrti XIX. vijeka, rasprava o velikome skupu „retora“ bila bi jedna od najmučnijih, ali i najinteresnijih.

U položaju današnjeg i prehistorijskog čovjeka Valcarenghi vidi potpunu sličnost; onda se divlji trebao boriti proti svim silama prirode, da osigura sebi opstanak; a danas se pitomi treba da bori proti „zadruzi savršenih životinja, koje sačinjavaju čovječanstvo“. I ta se borba neprestano vodi između individua i individua, zadruge i zadruge; borba je užasna, i ako je prikrivena lažnim plaštem uljudnosti i društvenosti, borba bez primirja i bez počinka. Treba se boriti proti nebrojenim predrasudama, proti običajima i tradicijama, koje su danas dugotrajnijom uporabom postale zakonom.

A digne li se kakav individuuum, da pokuša koješta nova ili na intelektualnom ili na ekonomno-socijalnom polju, cio svijet ustaje protiv njega; u tom je borba za opstanak modernog društva. Hoće li da preživi, mora ili da se opre društvu ili da popusti. Koliko je onih, koji su tako snažni, da se opru? Vrlo ih je malo, koji imaju tu povlasticu; a promotriš li malo bolje, opazit ćeš, da se većina takovih ne opire društvu, nego se, jer nije ovisna i po tom prisiljena, da živi u društvu, kako bi zaslužila korice svagdašnjega hljeba, povlači s poprišta. Drugi pako, koji su pokušali, da se opru, ili paduše iznemogli i pobijedjeni u okrutnoj borbi, ili se povukoše, pokle im se ogadiše nezakonita sredstva, kojima su retori s njima vojevali. „I retori“ su upravo — kako misli Valcarenghi — svi oni, koji ne čute u sebi snage, da se bore, a ipak ih goni želja, da se popnu na više; ovi se povlače u zapečak,

pa bućeci drže zaposjednuta mjesta, časti, katedre, napokon sve ono, za što se vulgarno misli, da ide, „po zasluži“. Ovima se pridružuju svi oni, koji su u borbi smalaksali, te pritisnuti k zidu postavili zakonima svoje kukavne uzmake, i bacaju anatemu na sve one, koji nijesu htjeli prignuti čelo, niti pripoznati njihove dogme. To su vam retori.

Problem ljubavi, komu se u romanu nije moguće ugnuti, a i inače veoma je važan u današnje doba, Valcarenghi proučava s dva različna gledišta. U „Confessioni di Andrea“ više djeluje na čitaoca, nego li u „Fumo e cinere“; ali je za to u ovom potonjem problem mnogo smjeliji, jer se dotiče pitanja o slobodnoj ljubavi. Andrija je slab, dok je Fulvij jak; prvoga povlači za sobom okolica, dok joj se drugi opire. No i Fulvij, i ako se dijelom diže proti glavnim idejama današnjega društva, ipak nije kadar, da se održi do krajnjih posljedaka svojih teorija: i njemu je od velike potrebe netko, koji bi ga potpomagao u ovoj borbi, misleći kao i on. Ne usudjuje se da uzme Gjildu i da se prikaže svijetu kao realan model svojih teorija, već kao što Andrija ostavlja Elizu, jer mu se nije podala kao djeвица, tako i Fulvij zapašta Gjildu, jer po njemu zamišljena slobodna ljubav pada pred društvenom ženidbenom institucijom.

To je vrlo lijepo orisao i u crtici „Una cavalcata“. Achille Campi, mladi sanjalac, ljubi Anu Maineri, a i ona njega. Kad joj pak on razlaže, kako se sreća ljubavi uništuje u braku, i da se oni toga radi ne će vjenčati, već živjeti zajedno slobodni, u prkos svjetskom konvencionalizmu i ljudskim zakonima, misli ona: — „On je lud! — i odbija ga.

Tako je isto živio u iluziji i Alberto Valli, junak trećega njegovoga romana „Coscienze oneste“, no napokon biva razočaran, jer se uvjeri, da nema ni vjerna prijateljstva ni iskrene ljubavi, nego se svim tim trguje bez savjesti.

Valcarenghievi su junaci analiste dekadence, to jest prelazne dobi, žalosne po one, koji u njoj žive. Većina ovih individua ima u sebi neku neobičnu moć u motrenju pojava ljudskih, moć, koju psihologija nazivlje „podvostručenje svoga ja“. To se sastoji u tom, da oni mogu promatrati čine, koji se događaju oko njih, te ih se i dotiču, tako, te se to sve nimalo ne doima njihovim individualnosti. I po takovu objektivnom opažanju stvaraju zakone, kojima bi htjeli da se pokoravaju i oni sami i da potiču takodjer druge, da im se pokoravaju. No proti tome vojuju običaji, zakoni i socijalni odnošaji, tako da je „ja“ zapriječen u praktičnoj uporabi, pa se žalosno povlači u se, noseći sobom nekakav osjećaj slabosti i odurnosti. Iz toga se radja najprije samonikli pesimizam, koji ne prolazi u kratko vrijeme, jer mu je korijen duboko u razumu; a za njim slijedi otpor protiv takovih u istinu žalosnih pojava. Ovo su psihološki momenti, kojima je proniknuta umjetnost XIX. vijeka. Prvo je doba dalo Werthera i Ortisa, drugo ima sila zastupnika; spominjemo samo tri moćna: Pavla Bourgeta u Francuskoj, Gabrijela d'Annunzio i Uga Valcarenghi u Italiji. Bourget osjeća današnje zlo, i reklo bi se, nastoji, da opet privede francusko društvo k staroj vjeri. U „Le Disciple“ Andrien Sixte, filozof pozitivista, uzmiče preplašen pred praktičnim posljedicama svojih teorija i njegovoga se misao povraća k Ocu, koji je na nebesima. D'Annunzio je više skeptik i više umjetnik. No jači je i smjeliji od svih Ugo Valcarenghi koji svojom analizom prodire u samu jezgru bijede i himbe modernog života, da žigoše sramotu nepoštenjaka.

Živući u Milanu, koji je danas možda najindustrijalniji grad u Italiji, susretao se sa starim i novim idejama, sa širokim idealnim težnjama i sa manje ili više praktičnim pokušajima socijalnog preporoda. I Valcarenghi je proučio sve ove socijalne pokrete — ne kao filozof ili ekonomista, već kao umjetnik.

Vinko K. Oblomov.



## Descendentalna teorija in teorija selekcije.

Spisal S. B.

(Konec.)

Ko je Darwin vedel, kako in s katerimi sredstvi človek dose-gava po kultiviranju razne oblike, se je vprašal: ni li morda v prirodi kake sile, ki bi v tem poslu zamenila člo-veka. Baveč se s to stvarjo dobi v roko knjigo Thomasa R. Malthusa: „Essay on the principles of population.“ (1798.) Ta knjiga govori o narodni ekonomiji. V nji dokazuje, T. R. Malthus da se človeštvo množi povprečno v geometrijski, a hrana samo v aritmetiski progresiji. Po tem takem je torej ljudij vedno več kot hrane, stoječe na razpolaganje. Iz tega nerazmerja se je porajalo veliko nevolje in zla, ktera ljudstvo silijo na mejse-bojno borbo za najpotrebnejše življenske potrebe. Vsak, ki le malo pokuka v svet, bo to opazil na prvi pogled. Nu, tako pa ni samo mej ljudmi, temveč i mej rastlinami in životinjami. Število živo-tinjskih in rastlinskih zametkov, pa i onih individuov, ki baš dojdejo na svet, je mnogo večji od onega, ki doseže popolni svoj razvitek. Vzrok tega je istotako mejsebojna borba za hrano v širjem smislu besede. Životinje bore krute borbe, ker se — ne le, da se morajo boriti za vsaki založek — morajo boriti i v interesu samoobrane proti človeku, od kterega jim preti velika pogibelj, pa zopet mej seboj, ker kolje druga drugo in se z njenim mesom hrani. Mej rastlinami pa ta borba ni tako vidljiva, ali je ipak huda, Rastlina se mora boriti za prostor na njivi, za hrano, za mokroto zrak in svetlo, za toploto i t. d.

V ti obči borbi mej organizmi slabejši individui propadajo, a samo oni, kateri so osobito jaki in kateri se morajo adoptirati, zma-gujejo in se popolnoma razvijejo in dojdejo do razploda. S to borbo so si dobili vsakovrstna dobra svojstva, ktera se po zakonu heredi-tacije prenosijo na potomstvo, katero takoj, ko zametne, stopi v boj in na isti način dobiva dobra svojstva, ktera se zopet prenašajo na sledečo generacijo. S sumiranjem tako dobljenih svojstev, se dobe po gotovem času oblici, kateri se s svojstvi, z zunanostjo in z notranjo konstrukcijo razlikujejo od onih, iz kterih so se razvili. Iz tega se vidi, da je ona sila, ktera v prirodi s pomočjo adapta-cije in hereditacije stvara forme organizmov (vrstij), borba z a

obstanek (Kampf um's Dasein) ali kakor jo zove Darwin struggle for life (borba za življenje), a znameniti prirodoslovec Ernest Haeckel „Mithbewerbung um die nothwendigen Existenzbedürfnisse.“

Neprestana borba za obstanek vseh organizmov (človeka, životinj in rastlin) samih mej seboj, pa ona proti anorganski prirodi, je pravi bello omne contra omnes. Ta bellum omnis contra omne je napredek, je življenje. Kadar nestane njega, nestalo bo i življenja.

Darwinova teorija je plod 20 letnega intenzivnega dela in experimentiranja; v letih 1837 – 58. ni Darwin absolutno nič izdal, temveč brez prestanka študiral in iskal, kje bi kaj več dokazov dobil za njeno vrednost.

V istem času je došel do teorije selekcije Anglež Alfred Wallace potujoč po pragozdih indskega arhipelaga. 1858. pa preda svoj rokopis o ti teoriji Darwinu s prošnjo, da ga da Leyellu, da ga ta obelodani v kakem listu. Leyelle i Hooker sta pa vedela, da i Darwin to stvar studira in sta ga nagovarjala, da naj objavi i on kak odlomek iz svojega manuskripta. Darwin to i učini. Tako izide v avgustu l. 1858. v „Journal of the Linnean Society“ z Wallacejevem delom i odlomek iz Darwinovega rokopisa. Kmalu za tem, l. 1859., pa izda Darwin delo „The origin of the species“.

Ako tudi je Darwin teorijo selekcije sam zamislil, vendar ni to nova stvar V I. Kant-ovem delu „Physische Geografie“ (1757.) nahajamo ji že sledove, a v jednom delu dr. W. C. Wellsa l. 1818. je pa izrečena skoro popolnoma jasno.

Takoj, ko je izšlo to epohalno Darwinovo delo, so se počeli ljudje vse bolj zanimati za Darwinizem. Učenjaki so v njem takoj videli logično konsekvencijo o postanku in razvitku človeka, a l. 1871. se jim pridruži še Darwin z delom, ki je nadahnjeno z njihovim mišljenjem. „The descent of man and selection in relation to sex“. Po Darwinovi teoriji se je človek razvil s stopnjevanjem vsavrševanjem telesnih in duševnih sposobnostij po borbi za obstanek iz jednega četveronožnega vertebrata, kateri je imel dolga ušesa in rep in je živel v starem svetu plezajoč po drevesih. Nemei ga zovejo der Mensch-Affe. — To tolmačenje je zadelo na silen odpor, a ima i sedaj dosti neprijateljev, ker se ne slaga s erkvenim naukom, ki je v sv. pismu, v Genesi.

Darwin je bolehal od svojega šestdesetega leta. Dan pred smrtjo je preiskoval še jedno biljko. Umrl je 19. aprila 1892. Pokopan je v Westminsteri opatiji v Londonu.

Glavna Darwinova zasluga je, da je descendentarno teorijo precej na široko razvil in obdelal, jo potkreпил in utrdil s svojo teorijo selekcije in s tem postavil nov temelj razvitku prirodnih naukov.



## Tolstoj o umjetnosti.

(Graf Lav Tolstoj: „Što je umjetnost“. Njemački prijevod od dra. A. Markowa. Berlin. Hugo Steinitz.)

Piše A. S.

(Svršetak.)

„Lijepo“ može da bude samo ono, što se sviđa našem oku na pr. čovjek, konj, kuća i t. d., ali misli, karakter, činovi, glazba ne mogu da budu lijepi, oni mogu samo da budu „dobri“. Pojam i riječ „dobar“ krije u sebi pojam „lijepoga“, ali ne obratno. Ako mi za koji predmet, sudeći ga po njegovoj vanjstini, kažemo, da je „dobar“, to time izričemo, da je taj predmet takodjer i „lijep“; ali kad velimo, da je „lijep“, to ne slijedi ni iz daleka, da je i „dobar“. To značenje imaju te riječi u ruskom jeziku, dok u svim ostalim evropskim jezicima rabe riječi „beau“, „schön“, „beautiful“, „bello“, koje kriju u sebi značenje i lijepog i dobrog, t. j. one nadoknadjuju riječ „dobar“ tako, te se u tim jezicima sasvim prirodno upotrebljavaju izrazi kao: „belle âme“, „schöne Gedanken“, „beautiful deed“, i t. d. Ali se već i u ruski jezik nehotе uvlače riječi kao: „lijepa glazba“, „nelijepi akti“ i t. d.

I sada se Tolstoj daje na ispitivanje definicija najznamenitijih estetika, onamo od godino 1775. do danas i navadja definicije, što su ih osim onih prije spomenutih estetika postavili Salzer Mendelssohn, Shaftesbury, Hutcheson, Home, Burke, Père André. Batteux, Muratori, Hemsterhuis, Schlegel, Adam Müller, Solger, Krause, Weiser, Ruge, Vischer, Lehmaase, Kirchmann, Helmholtz, Bergmann, Jungmann, Jouffroy, Petit, Guioi, Cherbuliez, Pilo, H. Fierens Gevaert, Sar Peladan, Veron, Reid, Darwin, Spencer, Todhunter, Morley, Grant, Kard. Knight i drugi.

Ali sve te definicije ni iz daleka ne sadržaju ono, što se do sada o tom predmetu pisalo; a osim toga niču gotovo svaki dan novi spisatelji, što pišu o estetici; a u njihovim definicijama umjetnosti nalazimo takodjer one čudne, stisnute nejasnoće i protivrječja. Jedni se povode za Baumgartenom i Hegelom, razjašnjujući mističnu estetiku svojih učitelja kao neku vrst privlačive sile; drugi prenose to pitanje u subjektivno polje i traže temelje ljepoti u sudbini; treći estetici najzadnje formacije — traže izvor ljepoti u psihologijskim zakonima; četvrti pak drže, da je to pitanje sasvim neovisno od pojma ljepote. Posmatrajući sve te definicije, možemo ih svesti na dvije glavne: prvu, da je ljepota nešto, što opstoji samo za se, da je ljepota jedna od pojava apsolutne savršenosti, ideje, duha, volje, boga — i drugu, da je ljepota neka ugoda, što je mi čutimo, a nijesu joj svrhom osobne prednosti. Prvu definiciju prihvatiše Fichte, Schelling, Hegel, Schopenhauer i francuski filozofi Cousin, Jouffroy, Ravaisson i drugi. Prihvatila ju je takodjer velika čest sadašnjeg naobraženog svijeta. Druga pak definicija najviše je rasprostranjena među Englezima, a prihvatila je najviše

mladi ljudi. Prva je objektivna, mistična, i spaja pojam ljepote s najvećim savršenstvom, s bogom — ali je ona fantastična i nije ničim utvrđena; naprotiv je druga vrlo jednostavna, jasna, subjektivna, dok drži, da je lijepo ono, što nam se sviđa.

Što je dakle u istinu pojam ljepote? Ljepotom — u subjektivnom smislu — zovemo ono, što nam pruža neku slast i užitak; u objektivnom pak smislu je to nešto apsolutno savršeno. No to apsolutno savršenstvo mi samo radi toga priznajemo, jer kod pojave njegove čutimo neki užitak, tako da objektivna oznaka nije ništa drugo, nego tek drugojačije izražena subjektivna. U istinu i jedno i drugo ide za nekim užitkom, što ga čutimo t. j. mi zovemo lijepim sve ono, što nam se sviđa, no ne budi u nama nikakve požude. Iz toga bi slijedilo, da se umjetnost ne zadovoljava definicijom umjetnosti, koja se osniva na ljepoti t. j. na onom, što nam se sviđa, već da traži drugu definiciju, kojom bi se dalo odmah raspoznati, što spada u umjetnost a što ne. Ali takove definicije nema, jer se sve druge, koje su sada poznate, temelje na tom subjektivnom užitku, koji se formulovati ne da.

Ali mjesto da se prava umjetnost definira, i onda po toj definiciji odredi, da li to ili ono djelo vrijedi, priznaje se umjetnošću sa svim jednostavno niz djela, koja se sviđaju određenu krugu ljudi, a umjetnost se onda definira tako, da je u prilog tim djelima.

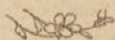
I tako na pitanje: „Što je umjetnost?“ a ponajpače ona umjetnost, kojoj se žrtvuju trud milijuna ljudi i ljudski životi i moral, dobivamo unatoč silesije knjiga za odgovor tek to, da je svrha umjetnosti ljepota, a ljepota se sudi po užitku, što nam ga pruža. Ali to nije dobra, precizna definicija i to radi toga, što se uzelo za podlogu pojma umjetnosti pojam ljepote. Da umjetnost uzmognemo točno definirati, treba prije svega da je prestanemo smatrati sredstvom užitka, nego treba da u njoj gledamo jednu od pogodaba ljudskog života. Umjetnost se dakle sastoji u tom, da netko jednom očučena čuvstva opet oživljava i oživivši ih u sebi prikazuje ih pomoću kretnja, crta, boja, glasova ili riječi i to tako, da i drugi jednako očute to njegovo čuvstvo. Umjetnost je ljudska djelatnost, koja se sastoji u tom, da netko nekomu priopćuje nekim vanjskim načinom čuvstva, što ih je očutio, pri čemu i drugi ljudi prihvataju to čuvstvo, te ga isto tako čute kao on.

Umjetnost dakle nije ni proizvodjenje neke stanovite tajinstvene ideje, niti igre, u kojoj čovjek pokazuje svoju skupljenu energiju, ni izvodjenje emocije nekim vanjskim zakonima, a ponajpače nije nikakov užitak, nego je ona za život i dobrobit svakog pojedinog čovjeka i čitavog čovječanstva potrebno sredstvo međusobnog saobraćaja među ljudima, koje ih sjedinjuje u jednakim čuvstvima.

Mi smo naučeni da držimo umjetnošću sve ono, što čujemo, gledamo i čitamo u glumištima, koncertima, izložbama, pjesmama, romanima, zgradama, kipovima . . . Ali to je tek malen dio one umjetnosti, kojom mi međusobno općimo u životu. Čitav je ljudski



život napunjen proizvodima umjetnosti svake ruke: — no mi sve to ne držimo umjetnošću, nego tek ono, što mi od toga izlučimo radi stanovitih razloga. Prije nekog vremena nastala je bojazan, ne bi li se u umjetnost počeli brojiti predmeti, što ljude uprošaćuju, pa je bila zabranjena svaka umjetnost. Ali sada se boje ljudi, ne bi li bili lišeni kojeg užitka, što im ga pruža umjetnost, te protežiraju svaku umjetnost. „I ja mislim“, završuje Tolstoj svoju raspravu, „da je ova posljednja bludnja mnogo veća nego prva, i da su njezine posljedice mnogo škodljivije“.



## Literarna kronika.

### Knjige „Matice Hrvatske“ za god. 1897.

Bez svrhe. Slika iz života Napisali *Osman Azis*. Izdanje „Matice Hrvat.“ U zab. knjižn. CCI. — CCIII. Zagreb 1897. 8°. Str. 204. Cijena 75 nč.

Eto po narod zlatne knjige! — pomislio sam, kad sam okretao posljednju stranicu. Na žalost imamo mi veoma malo ovakvih knjiga, koje zdrava socijalna tendencija uzdiže visoko, veoma visoko nad obične sentimentalne novelice. U pripovijetkama *Osman-Azisa* uzalud ćemo tražiti finu psihološku analizu, s kakvom se susretamo n. pr. kod *Gjalskoga* i *Leskovaa*; ali će nas za to znati zanijeti vjerna plastična slika, puna života, narodne duše i narodnoga značaja. Koliko je u njih umjetnička strana slaba, toliko je socijalna jaka; više su socijolozi nego umjetnici. Ako i treba, koliko se može, tražiti ravnoteže među lijepim i korisnim u umjetnosti, ipak, u naše doba, u našim prilikama, prigovarati utilitarizmu u lijepoj knjizi nije osnovano; naši ptsci treba da u književnosti vide neku društvenu misiju. Među ovakve savjesne pisce spadaju i *Osman-Azis*.

„Zbilja nam je podlost rastrovala srce, ugušila ljudski stid“ — jaduju pisci na str. 163. — Drugi nas nitko niti hoće niti može uništiti ali to ćemo mi sami učiniti . . . a oni, koji bi nas imali putiti na dobro i prednjačiti narodu, oni su naši najveći neprijatelji i unesrećitelji. Njih otkriti narodu, da ih upozna i da se od njih zgrozi i odvrti . . . to će biti jedno od najljepših najplemenitijih djela“. To je tendencija ove knjige. A tko su ti neprijatelji i unesrećitelji? To su vam softe, hodže, stvorovi bez uma, duše i srca, koji izlaze iz medresa, a one — kakove jesu — bivaju jedna od najotrovnijih rana na narodnom tijelu, jer se u njima u ogromnoj većini odgajaju beskorisni i škodljivi članovi islamske zajednice i ljudskoga društva. U takvo leglo, otkud se širi gnjilež, koji ima da zaguši cio narod, vodi nas pisac, da nam u plastičkoj slici prikaže odgoj mračnjaka, koji u životu našega naroda u Bosni stoje kao tvrdi bedemi i vojske protiv svakog njegova napretka, da ga napokon do kraja unište. U zagušljivu i tešku uzduhu, koji vlada u mračnim izbicama medrese, upoznajemo različne karaktere, dosta uspjelo orisane. Adil i Selim-efendija najbolji su reprezentanti sredovječne, gramatične ili bolje reći nikakove kulture, koja sapinje i ubija duh i polet, a radja rezignaciju, nerad i nemišljenje. Tu se oni od živahna mladića s vremenom preobrazuju u nehajnu masu, koja misli, da je na svijetu samo za to, kako bi ispunila onaj

suvišni prostor, što ga zaprema. A kako da ga ispune, da li nijesu i oni sami suvišni na onom prostoru, — to niti je njihova briga, niti kane o tome bilo kada razmišljati. U takovo mrtvilo, dosadu, sumornost i život bez smisla nabasao je slučajno i Fehim iz Konjica, mladić bistra oka i otvorene glave. On se pripravlja za učiteljski stališ, jer zna, kako je velika i plemenita zadaća učitelja u životu naroda. Mladić, zadojen novim idejama i čvrstom nadom u bolju budućnost, simbol jednoga dijela mladje generacije, koja se bori proti današnjim mračnim predrasudama, došao je u dodir s natražnjaštvom, iz česa se razvije ljut boj. S jedne strane zdravo mišljenje i narodna samosvijest, a s druge — zlo shvaćena vjera i fanatizam ljudi, koji u Islamu vide „tursku“ vjeru, jer ne shvataju njegova morala. Njima je glavno petkratno klanjanje na dan; ta Islama i ne poznaju s izvora, nego po onom, što dolazi od Turaka, pomiješano kojekakvim pogrješnim običajima, koji su još iz poganskih vremena zaostali, a često su u živom protuslovlju s moralom Islama. Takvi ljudi onu iskvarenost, koju usišaše u medresama, prenose u svijet, šire je — i ta iskvarenost i nemoral prelazi sa starijih na mladje kao kuga. Kraj takvih naučitelja naravno da narod ne poznaje pravo svoje vjere, a to potkapa čitav društveni život; najživlji dijelovi Sarajeva, njegovo središte i srce, nekad vlasništvo muslimana starosjedilaca, danas su u rukama nadošlica; — a prvašnji gospodari povukli se na visove iznad Sarajeva, gdje se spremaju, da od sebe priprave neizbrojne redove hamala, trhonoša. A danas već i jesu samo muslimi trhonoše . . . Fehim je na koncu razočaran, bježi od takve inteligencije na selo medju narod, kojega još nijesu zarazili ljudi bez svrhe, nego su ga zapustili, jer im nije mogao da i zasite pohlepama i sebeljublju. Tu će Fehim raditi za sretniju budućnost — na solidnim temeljima, na neiskvarenoj mladoj generaciji, on — pučki učitelj. Oženjen, začet će u obitelji preporod, koji će kasnije prenijeti na cijeli društveni život.

To je moral djela, to je njegova socijalna tendecija. Ona je kadra da ovu pripovijest dignu nad ona djela bolešljive umjetnosti, kojih se danas na rpe piše: danas, kad je, osobito u nas, bjelodano, da književnost nema te svrhe, kako bi htio Goncourt, da „noter des sensations rares au moyen d'une écriture artistique“. S umjetničke strane bilo bi prigovora, osobito u tehniči pripovijesti; karakteri glavnih lica doduše su jasni, ali u opisivanju njihova razvitka ima nerazjašnjenih skokova. Osobito je uspjelo crtanje negativnih strane; pozitivni karakteri (Fehim) malo su preidealni. Na sve se ove pogriješke i ne opažaju, dok je pisac ovako odvažno zahvatio svoju temu. Naša će kritika odista prigovoriti mladim pregaocima radi one sile turskih riječi, kojima vrvi njihova knjiga; ali i to je opravdano, jer joj je i smjer nekako — lokalan. Oni je napisahu u očitoj namjeri, da koriste; oni je namijenili onom dijelu našeg naroda, koji ovako govori, koji ovakav jezik razumije. Dakle i onaj dijalekat nije — bez svrhe.

V. K. O.



### Knjige „Matice Slovenske“ za god. 1897.

Zgodovina slovenskega slovstva. III. del. 2. zvezek. Spisal prof. dr. Karol Glaser. V Ljubljani 1897. Str. 177—338.

Pisati Slovincem slovstveno zgodovino je jako nehvaležno delo. Pisatelj se verno trudi z nabiranjem gradiva in pazi posebno, da ne izpusti kakega

pisača ali spiska, a čitatelj se jezi, ker dobi mesto pričakovane slovstvene zgodovine le precej točno bibliografijo in zbirko življenjepisov . . . Stvar je pa še težavnejša ker si želi skoro vsak kritik drugačne zgodovine! Verujte, to vse bi pa gotovo izostalo, ako bi gospoda „strokovnjaki“ že pred sestavljenjem izrekli v kakem listu nekaj besed o stališču in načrtu, po katerem naj se spiše taka tako potrebna knjiga.

Iz obeh zvezkov III. dela si ne moremo sestaviti točne slike o Bleiweisovi dobi. Gradiva je sicer nabranega dovolj, toda graditelj ga ni umel sestaviti v veličastno posloplje. Premalo je označil pis. zasluge posameznih književnikov in njih vpliv na razvoj naše književnosti. Zdi se mi, da je v drugem zvezku precej dobro pogodil le Cegnarja (str. 179.), Marna (176.) in Levstika (208—220.). O Umku kot pesniku ne zveemo ničesar karakterističnega; ta stran je označena i pri Jenku (184.) prepovršno, pač pa se govori precej natančno o maloverednih Bilčevih „prvencih“ (str. 188.). Kočevar (190.) in Purkmeister (191.) naj bi se uvrstila v „manj važne“. Dobro bi bilo ako bi se tiskali tudi ostala biografični deli radi pregleda z manjšimi črkami. Ker mavner (str. 181.) ni bil ud dijaških „Vaj.“ Ko govori o Kreku (194.), da je uspešno napredoval v slovanskem jezikoslovju, je menil pač gosp. pis. spis „Die Flexion des Adjectivums im Alt- und Neuslovenischen“, (Wien, 1866.) a ne „Einleitung“ . . . Mencingerja je bolje uvrstiti v „Stritarjevo“ dobo, vsaj je njegovo najboljšo delo „Abaddon“ izšlo se le 1893. (ne pa: 1883. str. 196.). Nisem mogel iztuhtati, zakaj navaja\* tako obširno vsebino te „bajke“, po mojem bi zadostovala samo — ideja. Erjavec kot beletrist (str. 206.) je orisan preskromno. Levstik se je narodil 28. septembra (ne aprila, str. 208.).

V „Prilogi“ se brez koristi ponavljajo nekatere stvari, katere smo že slišali prej. N. pr. O prestavi Fausta (231.) vemo že iz 30. strani. Jednako čitamo na str. 231. 232. o Drobničju isto, kar na str. 32. Poleg tega nahajamo pri tem pisatelju v „Prilogi“ dolgo vrsto knjig, označenih s številkami, o katerih pa spredaj ni govora. Istotako se ne slagajo številke teksta z opombami pri Olibanu (179. in 303.), Božičju (201., 308.), Tušku (ibid.), deloma tudi pri Levstiku, kar porabnost knjige gotovo precej ovira. Zakaj so našle strani 323.—336. prostor v knjigi? No, ne bodimo krivični do g. Glaserja! Ako tudi nam s tem delom ne podaje slovstvene zgodovine, temveč le o bširno bibliografijo, bode naj uveren, da je gotovo precej pripomogel k bodoči „slovstveni zgodovini“, ktere napis po krivem nosi njegova knjiga.

J. Š. M—in.

\* Neki kritik se je izrazil istotako o ti stvari, kot naš prijatelj. *Glaser*, ki nikakor ne more podnesti malo strožje kritike kakor so pa v Slovenceh bile do sedaj v navadi, odgovarja nato v 91. številki „Slovenskega Naroda“ nekako tako le: Vsebina našega slovstva, posebno od 1870. l. naprej, ki je tudi najvažnejša v vsej 350 letni dobi naše duševne delavnosti, je premalo duševna last tako učeče se mladine, kakor tudi naše inteligence, ki ne spada v ožji krog pisateljski. Učitelj slovenskega jezika na naših srednjih šolah, zlasti v višjih razredih, si mora želeiti, da pojde slovenski abiturijent na vseučilišče poučen o naših pripovednikih in pesnikih najnovejše dobe (1870. do 1895.) Izdaje naših pisateljev so predrage, letniki Stritarjevega „Zvona“ in starejši tečaji „Ljubljanskega Zvona“, „Kresa“, „Dom in Sveta“ so redki in mladini dostikrat nepristopni, Sketova „Slovstvena čitanka“ (morda so mu bile v tem oziru roke zvezane) prepričla. V Ljubljani si mladina pomaga v licealni knjižnici; tega pripomočka nimajo slovenski dijaki na drugih gimna-



**Slovenske narodne pesmi.** III. snopič. (Pola 25 b—37.) Uredil dr. K. Štrekelj, c. kr. izredni profesor slovanske filologije s posebnim ozirom na slovenski jezik in slovensko slovstvo.

Že v prejšnjih dveh snopičih smo se čudili lepoti naših krasnih narodnih pesmij zgodovinske ali obče človeške vsebine, sedaj se pa divimo nežnim in pohlevnim legendam. Kaj pa je pravzaprav legenda? Legenda je pripoved v vezani ali nevezani besedi, ktere sujet obdeluje pobožna in čudezna dejanja bogoljubnih oseb. Historijske resničnosti legendi ni treba. No, malo se tudi najde legend, ki bi stale na temelju zgodovine.

Urejevalec „slov. nar. pesmij“ je zapisal v „začasnem predgovoru“ mej drugim tudi tole: „vsprejele so se varijante (inačice) kake pesmi, da se razvidi, kako je narod pesem spreminjal, krajšal, širil.“ In res! Koliko le varijant imajo nekatere pesmi! N. pr.: „Marija, tica pevka in zamorska deklica“, (št. 544.—570.) „Sveti Izidor pastir—vojščak“, (št. 586.—602.), „Jezus ziban“, (št. 427.—437), „Lakomna krčmarica“, (št. 616.—622.) i dr. Jako zanimivo je torej čitati posamezne pesmi in jih prisposodljati mej seboj. Te pesmi nam jasno kažejo duh in mišljenje narodovo. Naš narod je veren, zvest Bogu, cerkvi in domovini. Ni se torej čuditi tako ogromnemu številu teh verskih pesmij, dasi niso vse v jedru tako pobožne kakor se na prvi pogled misli in vidi.

Umestna se mi zdi popolnoma pripomba vso hvalo in vse priznanje zaslužujočega gospoda urednika: mimo tega so te pesmi včasih samo na videz legende. Obširneje se pa hočem baviti z našimi „narodnega duha proizvodi“, ko izda dična naša „Matica“ poslednji snopič tega lepega dela. —*čev.*



**Črtice** iz lepe književnosti, nauke i umetnosti. Napisao Dr. phil. *Kamenko Subotić*. U Zemunu. Štamparija Jove Karamata. 189. 8°. Str. 188. Cijena?

Pisac kaže u predgovoru, da „ovo nijesu drugo nego književne bilješke i utisci. Članci ovi nisu potpune studije, nego zbirka rasutih ideja književnih, naučnih i umjetničkih. Tek svi skupa čine književnu teoriju, sistem, pogled na svet.“ Čini se, da je taj pogled jako malo izvoran; to je puka kopija pozitivističkih načela Tainea i drugova. A sad g. Subotić izbire pojedine momente iz literature i nauke, pa hoće da svoja načela omjeri o načela pišćeva. A to nije kritička metoda; premda pisac misli, da je u tom početnik historijske kritike u nas i za to se hvasta svojim Taineizmom. Kubura je, što on taj svoj pogled nigdje ne obrazlaže, nego jednostavno veli: „to je moje mnijenje, moj dojam, moja impresija“. O kakovu ispitivanju pisca rijetko ćeš naći što

zijah v slovenskih deželah. Za časa Janežičevega so slovenski dijaki bila glavna podpora njegovemu „Slov. Glasniku“ in so bili na tak način tudi poučeni v tedanjem slovstvu; zdaj so naročniki na naša leposlovno znanstvena lista med dijaki redki. — — — — —

Ker se na naših gimnazijah v slovenskih urah naši najnovejši klasiki niti „ganz“ niti „grosentbeils“ ne bero, ker nimamo zato primernih in cenih izdaj, zato mislim, naj se za sedaj dovoljujejo v taki knjigi, kakor je moja, kratke vsebine najodličnejših del naših najodličnejših pisateljev iz novejše dobe. — Ta odgovor se nam zdi dober. Zatorej priporočamo, da se o njem malo več razmisli. Morebiti bo to kakega našega prijatelja podnetilo, da nam kaj sličnega napiše.

*Uredništvo.*

u toj knjizi. Pisac n. pr. kritizuje „Male pripovijesti“ Gjalskoga; „svojom impresijom“ dolazi na ideju, da je u tim pripovijestima sve nategnuto za volju ideje spiritizma i — obara se na spiritizam, nota bene ne dokazima, nego frazama. O Gjalskom pri svem tom nijesmo doznali drugo, nego da šeće s gosp. Šreplom. Ondje, gdje bar malo kritički postupa, zapada gosp. Subotić u drugu pogrješku. Kad nadje koju karakterističnu crtu u pisca (Rajićev teološki smjer u povjesti, Relkovićevo zapadnjaštvo, Zmajev misti- cizam), onda misli, da je rastumačio dušu piščevu, ako to razvije i razvodni u mnogo glava i dijelova, od kojih svaki zvučnim naslovom obećaje tri puta više, no što pisac daje. Tako u „crtici“ o Pavlu Adamovu ima poglavlje „Književni utjecaj njemački“; — a kad tamo, tu se (na tri strane!) kaže samo to, da je Adamov jednom čitao i prevodio — Roseggera. Da je knjiga za dvije trećine manja bila bi mnogo bolja. Ovako se sila stvari opetuje; a „Kozerija o Ljubi Nenadoviću“ ne kaže ništa ni o Nenadoviću ni o piščevu „pogledu“. Makar se pisac na mnogo mjesta hvasta svojom objektivnošću, — samo ono hvastanje čini, te se cijela knjiga doima čovjeka kao radovi nekih novijih srpskih kritičara a la Nedić i Košutić, koji u kritikama ne prikazuju pisce nego — sebe same. I Subotić zapada u istu manu. H.



## Kazališna kronika.

*Jela. — Stara pjesma. — Poslovi. — Samaritanka. — Njegova druga žena.*

### Opera.

U 1. sv. II. knjige „Nove Nade“ obećali smo govoriti o „Jeli“, baletu, što ga je na udezbu Frappartovu uglazbio Bela pl. Adamović. Skladatelj „Jele“ već je prije zasvjedočio svoju vještinu u orkestraciji nekim piećama, od kojih se „Largo“ igrao lani na jednom simfonijskom koncertu. On je — vidjelo se već tu — čovjek ukusa, koji je čuo i zapamtio štošta lijepa u glazbi; ali — samotvorne je snage u njega malo. On nije diletant, ali nije ni potpuni glazbenik. Jednu misao zna Adamović veoma lijepo razvesti i modu- lovati, zna dobro karakterisati neka mjesta, zna upotrebljavati pojedine instru- mente; no u svem opaža se kao nešto pretrgnuto, bez jedne jake misli, — mnogo nuanca, doduše gdjekad veoma milih, ali malo prave boje. I u „Jeli“ opaža se taj nedostatak krjepkoće. Sam je sujet dosta nezgodan za balet; više je to pantomina, u kojoj se odigrava ono, što je Rückert opjevao u onoj pjesmi o jeli, koja nije htjela ljubiti. Osobito su neki momenti (početak, pa tuga mladčeva) pružili skladatelju prilike, da taj svoj lirski dah prelije u svoju glazbu; no već samo to tražilo je glazbu nešto dublju, — glazbu ne baletnu, nego simfonijsku. Baš ova simfonijska strana uspjela je skladatelju više od baletne t. j. on je pokazao više vještine u instrumentaciji nego duha u temi. To je i razlog, što nam se gdjekad čini, da čujemo kano neki odjek drugih poznatih napjeva. Cijelu glazbu provijava nježnost; pa i ondje, gdje je (velika narodna koračnica!) trebalo u krjepčije žice udariti, daje skladatelj glavnu dio- nicu gudalima. U cjelini „Jela“ je pisana u stilu francuskom škole Thomas- Massenetove; samo je na mjestima skladatelj pošao dalje i duhovitim preple-

tanjem pojedinih dionica izveo upravo krasan dojam. (Gusle i rogovi prije zbora duhova). U našoj glazbenoj literaturi odista nemamo mnogo ovako vješto instrumentiranih stvari; a da je g. skladatelj svoju vještinu upotrebio ma udešavanje narodnih popjevaka (u tom je već Hrvate pretekao Čeh L. Kuba sa svojom zbirkom krasno instrumentiranih nar. popjevaka), našao bi odista još zahvalniju publiku: djelovao bi na nju kao Hrvat, a ne samo kao lirski duša, puna ukusa i duhovitosti.

Tudi Viktor Parma je pokazal že s svojima prvima operama lirski karakter svoje glazbe, osobito je „Ksenija“ delo polno romantike; le tu pa tam še zaveje oni sveži, pristni duh lepe narodne pesmi. V lirski romantiki je pa šel Parma s tretjo svojo opero „Stara pjesma“ dalje, na žalost je pa narodni duh popolnoma izginil iz nje. Istina, to je zahteval sujet, vzet Haïnejevi pesmi: fantastična pripovedka o starem kralju, ki se je oženil z mlado devojko, ta se je pa zaljubila v svojega paža — oba pa končno skupaj gineta v tamni ječi . . . Leta lirski sujet (sicer dosti nespretno spremljan s libretom) je Parmo zavedel ne samo v tujo, španjolsko glazbo (tu najdeš popolnoma španjolske bolero napeve), temveč celo v trivijalnost (valček s paževim čitanjem). Zato je i njeni upliv na človeka dosti manji kot od „Ksenije“. V vokalnem delu se nabaja res uprav krasnih zrn (kraljeva pesem, v kateri je precej slovenske narodne pesmi, duet kraljice in paža v drugi sliki). Osobito ugajajo zborovi (v drugi sliki je zbor pažev najlepši, četudi popolnoma v španjolskem ritmu in načinu). Pesem glasu izza pozornice je prav lepa, samo misel, da se na ta način tolmači dejanje, je bila precej nespretna, ker se izza zastorja slabo sliš. Isto bi se moglo brez premene izvesti na odprti pozornici. Orkestralni del tretje slike je slabši od prvih dveh; v prvih je dosti uprav krasno karakterizovanih mest. Nekoliko ga kvarijo razne repetitije, četudi so motivi, (preludij k drugi sliki) tu pa tam zeló uspelo modulirani. Parma je vsekakor lirski talent, ki bi težko uspeval v kateri drugi glazbeni vrsti; škoda samo, zakaj svoj lirski dar ne prelije z narodno glazbo. S tem bi podal ptujcem nekaj novega, a nam nekaj, kar nas bi bolj oduševilo kot tak kozmopolitizem.

### Drama.

28. veljače bila je premièra „Poslova“, drame u četiri čina od Evgenija Kumičića. Gospodin Kumičić okušao je do sada svoj nesumnjivi talenat na mnogo strana. U romanu je prošao sve skale: i romantizam sedamdesetih godina i „naturalizam“ osamdesetih, — pisao i socijalne novele i historijski roman, a i u dramskoj književnosti imamo od njega dvije drame: „Sestre“ i „Obiteljska tajna“, što su se g. 1890. davale na zagrebačkoj pozornici. U prvim ovim svojim dramskim radovima g. Kumičić držao se starog običaja, dok je htio da u hrv. literaturu uvede naturalizam, shvativši ga dosta jednostrano kao prikazivanje zlih strana čovjeka i društva. No njegova južnjačka mašta nije taj „naturalizam“ provadjala toliko u karakterima, koliko u fabuli: i tako je prečesto zapadao u romantiku. I obje njegove prve drame (osobito „Sestre“) veoma su blizu načinu, kojim je Zola pisao svoje drame. U „Poslovima“ nije tako; tu je pisac zašao na drugo polje i nastojao stvoriti jedan potpuni karakter — gospodina Nelma. Nastojao, — jer izveo ga je samo u prvoj polovici svoje drame. „Poslovi“ nijesu nego preradjene „Sestre“, samo je ovdje

Ernesto postao — gospodin Nelmo. Gospodin je Nelmo nemiran duh, čovjek, koji bi htio raditi, da novac prolazi kroz njegove ruke, da stvara veličajna poduzeća, koja će mu donijeti neki poseban užitak, kad bude pod sjenom skupog stabalja u svom bogatom vrtu dragao svoju ženu i djecu. Sve te fantazije, svi ti ogromni pothvati igraju pred njegovim očima, mame ga, da se na njih baci, da radi, — a za sve to on nema onoga, što je trgovcu najpotrebnije, nema logike bladnoga razuma, nema računa. I za to je naravski, da „poslovi“ redomice propadaju, te Nelmo raspe i miraz svoje žene i sve novce, što mu ih je dao tast. Ali sve to ne može da ga opameti: „poslovi“ ga zovu sirenskim glasovima, kojima se oteti ne može. On je mučenik poslova, kako veli i sam. I ti poslovi, koji su pola njegove duše, tjeraju ga sve dalje u propast. Iza svih daljnjih napora, iza „poslova“ trebao bi Nelmo ženu, koja će ga živom riječju sokoliti i pridizati; a Nelmo je žena, Ida, bolesna, slaba. Pa — on traži utjehu drugdje, — u svjetske žene Olimpije, žene — svoga tasta. U „jednom ludom času“ zgriješi s njom, a i taj grijeh nije njegov, — to je krivnja poslova. Kako se vidi, od Ernesta, koji je u „Sestrama“ bio prosti lopov, što se doklatio u kuću jednoga bogatog pomorca, da je svojim životom razori, od toga na pola romantičnog skitalice, koji se napokon sam ubija, pokle je uništio sve oko sebe, stvorio je pisac moderan karakter, pravi tip, u kom ima velike, svagdašnje istine. No na žalost, Kumičić nije znao, da se sasma oslobodi svojih starih tradicija, pa ga je opet zavela užasna fabula „Sestara“, u kojoj ima samo vanjski spor, te je zadnja dva čina gotovo sasma zadržao.

Evo te fabule: Gospodin Nelmo (g. Fijan) uzeo je za ženu Idu (gdja Strozzi), kćer bogatog kapetana u Opatiji, Lenara (g. Mandrović), ali je za malo zgriješio sa ženom Lenarovom, Olimpijom, i ona se s djetetom prije Lenarova povratka s mora bacila u zdenac. Tko je krivac, zna samo mladja kći Lenarova, Adelina (gja Šram). Nelmo traži novce od Lenara, ali ovaj ga pozna, pa ne će da dade ništa. Lenar se međjutim pomirio s Ristovom, ocem Karla (g. Anić), ljubavnika Adelinina, pa mu je obećaje za ženu. Nelmo zna, da će mu u kući biti još teži položaj, ako bude došao u obitelj Karlo i kliče značajno na koncu prvoga čina: „Karlo Ristov!“ . . . U drugom činu ima prekrasan prizor, u kojem nesretni Nelmo plače na krilu svoje žene. No i taj čas smetaju poslovi: dolazi zidar Mikula, koji zahtijeva plaću za radnike vile Nelmove u Opatiji. Ovaj lopov zna, da je Nelmo u neprilici, pa mu šapće djavolsku riječ: novaca bi bilo, da umre Lenar . . . Nelmo ne pristaje uz njega, no ipak za čas iznudi od Lenara novce tim, što potvori Karla, da je zavodnik Olimpijin. Adelina hoće, da otkrije pravoga krivca — Nelma, no pogleda svoju bolesnu i izmučenu sestru i — štiti. U trećem činu zadnja je pokladna nedjelja. Lenar je doznao, da u riječkoj štedionici ima mjenica na njegovo ime i sluti, da ju je krivotvorio Nelmo. Prijeti Nelmu zatvorom. U kuću dolazi Karlo Ristov, — a kad ga Lenar ugleda u zagrljaju s Adelinom, trže revolver na tobožnjeg zavodnika. U tom strašnom času Adelina odaje sve — i Lenar bijesni na Nelma. Ovaj je već na putu do Rijeke. Zidar Mikula ušuljao se međjutim preobučen u kuću i hoće da ubije Lenara, ali ga samo rani. U smrtnom času veli Mikula, da je pravi krivac zločina — Nelmo. Ovaj doleti na strku u kuću, — i zna odmah, da će ga smatrati ubojicom. To zbilja misli Adelina, misli i sudac. Lenar je međjutim na Rijeci obavijestio

redarstvo, da su one mjenice krivotvorene od Nelma — i redarstvenik doći će, da ga zatvori. Ali Nelmo zna, da će se tako svršiti i — otruje se. Uza nj umire i Ida, koju je shrvalo zadnje doba, a osobito to, što je doznala, da je Nelmo zavodnik Olimpijin. Nelmo sam pada za to, jer sumnjaju na nj, radi svojih prvašnjih grijeha. Ali on u cijelosti izlazi nejasan, dok u zadnja dva čina govori gotovo isto, što Ernesto u „Sestrama“. A pošto pisac radi karaktera Nelmoja, kako je opisan u prva dva čina, nije htio, da Nelmo bude intelektualni začetnik umorstva, dočeo je novo lice na pozornicu, — zidara Mikulu, neku pravu lopovsku figuru, koja čitavu radnju zapleta. To nije smjelo da bude. Nelma su poslovi morali dovesti do toga, da bude pače ubojica, ako je to baš uzrok smrti njegove. Ovako, dok on tek sluti, da će ga ljudi držati ubojicom, nije Nelmo sam kriv, nego je kriv netko drugi, — hir jednoga nitkova. „Sudac nije imao pravo, dok je slutio, da je Nelmo krivac“. — A bili ga taj sudac naprečac kaznio? Ne. Tako isto nije ni pisac smio Nelma kazniti za zločin, komu nije krivac. Za to su zadnja dva čina za Nelmov karakter prilično indiferentna i slabo svezana s prvima. Uza to tu ima dijelova prijašnje Ernestove uloge, koji su sasma oprječni gospodinu Nelmu. (Tako n. pr. iz „Sestara“ 7. prizor III. čina.) Čini se, da je pisac dosta nemarno preradio zadnja dva čina. To je učinilo, te je drama propala sve pored krasne igre g. Fijana, koji je „zaccosku“ ulogu Nelmovu baš zaccoski ogulumio. No valja priznati, da je Kumičić stvorio jedan novi, veliki karakter, s izrazitim — doduše kozmopolitskim — crtama, ali i duševno velikim, s dušom, u kojoj ima jedan dio patnje čovječje, dio borbe medju umom i srcem, medju utvarama fantazije i gvozdenom logikom zbilje

„Samaritanka“ evandjeoska drama u tri čina od E. Rostanda. Premièra 3. travnja. — Na kraju „Lourdesa“ dovikuje Zola čudne riječi čovječanstvu: „Uništilo te je, veli on, što si pohlepno previše saznalo. Natrag se vraćaš i od mističnog Lourdesa tražiš čudo svoga spasa.“ U tim je riječima mnogo stine; u njima je psihologija epohe, u koju stupa društvo. Ljudi se zasitili hladnoće materijalizma: hoće im se opet života, sunca; nauka daje malo, veoma malo — i moderan je čovjek pao u letargiju, jer je previše tražio u sebi. I onda se hvata za dalekim, mutnim, simboličkim — onda pada u mističizam i satanizam. A to je sve reakcija onoj gruboj i ledenoj pozitivnosti, to je sve — put do vjere. I „Samaritanka“ je produkt te reakcije. Ljudima nije dosta, da gledaju na život okom objektivna promatrača; oni stadoše tražiti nešto, u što mogu da vjeruju, za što da žive. Danas toga nema; i svi, sav taj moderni Babilon vraća se natrag, u Judeju, vraća se k jednomu, koga zaboraviše dugo; — to je — Krist. I „Samaritanka“ nije ništa drugo nego triumf tih želja. Tu je On, ideal, savršenstvo, boštvo. — On, koji te začarava svojim riječima, u koga se možeš nadati. I sve, sve prima On k sebi — i svi mogu da gledaju u njegove blage, nebesne poteze, — svi mogu da vjeruju njegovim utješnim riječima. Svi, svi — i bjednik i očajnik, i zadnja žena u zadnjem gradu u zadnjoj zemlji — svi gledaju u Njega. A on ih uči, tješi, njegova riječ uznosi mnoštvo. Ta je riječ — evandjelje. Rostand je htio da tu riječ unese u dramu; i za to „Samaritanka“ nije drugo do misterij, dramatisovano evandjelje u stihovima, koji su — u originalu — prava glazba. U drami je prikazano, kako riječ Spasiteljeva obraća grijешnicu Fotinu (g. Borštnik), te ona puk proročkom riječju trga od svagdašnjih sitnica i vodi k zdencu Jakov-



ljevu do vrutka utjehe — do Krista, gdje mnoštvo uzneseno kliče novome kralju. Drama je pisana sasma u stilu misterija; jedino je karakterizacija savršenija. Počinje se prologom, u kojem tri patrijarha navještaju novo doba. U pučke prizore unio je Rostand dosta života; ali je uopće historijski milieu (n. pr. figura svećenika) dosta površan. Ono pak, što je pjesnik sam stavio u usta Kristu (inače govore On i Fotina najviše riječi evandjelja) više kvari cijeli dojam. Igralo se u nas krasno; g. Fijan bijaše kao Krist izvanredna figura; iz njegove je svake kretnje odsijevala blagost evandjelja.

To je rehabilitacija grješnice po vjeri. Rehabilitacijom nalike duše u društvu bavi se noviji engleski dramatičar Arthur W. Pinero (o njem je neke bilješke pisao V. Dukat u „Listku“ lanjskoga „Vijenca“) u svojoj drami „Njegova druga žena“ (The second Mrs. Tanquerai). Problem sam nije nov; poznata je borba medju Dumasom i Augièrom. Prvi je svojom Margaretom Gautier digao oružje na obranu okajanih grješnica, što ih preporadja ljubav; drugi odgovara hicem, kojim markez de Purgiron ubija demi-mondku Olimpiju, jer — ona ni ne može da okaje prošlost, ona i u braku ostaje ista. Pinero je drukčije iznio tu opreku medju društvom i takovom ženom: njegova Paola hoće da se popravi, ona ljubi svoga muža i hoće da uživa u obitelji, — ali joj se osvećuje isti onaj život, što ga je kao nedostojan zabacila. Ona bi htjela, ali ne može da bude sretna kao žena. Aubray Tankeray (g. Fijan) uzeo ju je za ženu i povukao se s njom na selo, jer brak nije dosta konvencionalan. Paola (gdja. Strozzi) hoće da živi samo za obitelj, za njega, za njegovu kćer Elu. No — to nije moguće. Ta je Ela stvorenje meko, svetačko, odgojeno u samostanu; Aubray je prisiljen, da je dađe daleko od kuće, jer se Ela tudji od Paole, — jer kći ne može da sluša riječi, koje se Paoli gdjekad izmaknu u razgovoru. Aubraya sve to muči i — on nije sretan. A Paola bi htjela ljubiti Elu, — i vrijedja je to otudjivanje. Pa i dosadno joj je na selu; i kad Aubray hoće da Elu pusti s nekom rođakinjom u Pariz, u njoj uzavre srce i ona zove k sebi u goste jednu svoju prijateljicu — iz prošlosti. To bude uzrok razmirici medju mužem i ženom. Ali Paola brzo uvidja svoji krivnju — i htjela bi da sve popravi. I baš — Ela se vraća iz Pariza. Na putu zavelila je mladog, hlabrog časnika — i u svojoj sreći zaboravlja na prošlost, pa moli Paolu, da pomogne njoj i dragomu. A kad ovaj krišom dolazi, da se s njom upozna, — vidi Paola, da je to nekadašnji njen ljubavnik. Razorena je ta sreća mladih ljudi — radi prošlosti. I Paola vidi, da ovako nije moguće živjeti: ona će ostarjeti, ogorčati Aubrayu život — i ubija se sama... Grijesi njeni nijesu se mogli zastrijeti. Karakter je Paolin krasno prikazan: sve njene riječi, njene geste nose u sebi biljeg prošlosti, one prošlosti, koju hoće, ali ne može da zaboravi. Ostali su karakteri dosta bližedi, osobito Aubray i Ela. Cijela je drama prenatrpana i, pored sve psihologije, pisac često upada u teatralno napinjanje živaca. Možda je tu istina ono, što je netko rekao o sadašnjim engleskim dramama: da su umjetničke i — trgovačke. Ova trgovačka, proračunana, efektna strana kviri i u Pinera podosta umjetničku; ali uloga Paole podaje glumici tako mnogo nuanca duševnih i tako fine erte, te se to ni ne opaža. U g. Strozzi našla je ta uloga uzornu interpretku.

H.



## P a b i r c i .

**Izam.** U jednom od zadnjih brojeva „Novoga Vijeka“ čitali smo, da je neki talijanski kritičar napisao knjigu o „izmima“ t. j. o svim tehničkim nazivima, što je danas rabe za književne vrste, a dočinju se na izam. — No taj je pisac svoju knjigu pisao polemički; nama je pak namjera, da samo u kratko obrazložimo, što se misli tim izrazima, s kojima se ljudi često u knjigama susreću, ali ih najviše krivo razumiju. Spomenut ćemo nešto o klasicizmu, realizmu i naturalizmu, pa o simbolizmu ili dekadenci.

Produkte grčke i rimske knjige obuhvatamo jednim imenom: klasicizam. Ali se tim ne misli, da su to djela, koja odgovaraju poznatoj definiciji klasičkoga, što ju je ustanovio Sainte-Beuve, nego je to ime za djela, koja imaju jednu drugu značajnu crtu. Grk bijaše obožavalac apsolutne ljepote, Rimljanin apsolutne snage: sasvim je dakle naravski, da u njihovim djelima nije moglo naći mjesta sve, s čim se u životu susrećemo, nego samo najbolje, najvrijednije, najznačajnije. Čovjek u svojoj običnoj boli, u svom svagdašnjem životu, čovjek nizak, prost — sve je to isključeno iz klasicizma: u njem je čovjek samo u svojim najopćenitijim crtama, čovjek najviši. U epu bogovi i heroji, u tragediji kraljevi i Prometeji. Svojstva junaka klasicizma nijesu biljege pojedinca: to su epiteta čitavog čovječanstva; njihove duše nijesu obične duše: to je sve idealizovano, apstraktno, sve uzor, tendencija, a ne zbilja

Srednjevjekovna literatura nije u tom ništa mijenjala; jedino su, uporedo s kršćanstvom, na mjesto heroja i bogova došli askete, sveci. Sve to bijahu ljudi, koje je pisac želio, a nije ih vidio; sve reprezentanti čovječjih čuvstava, a ne ljudi. Ali se pri tom jednostranom shvatanju života dogodilo to, da je klasicizam upao u šablonu; pa u novijem klasicizmu (francuskom, talijanskom) postadoše šablonski ne samo ljudi, nego i sama forma — stegnuta, omedjene skolastička.

Ovakva stranputica rodila je reakciju, oštru reakciju — romantizam. Pokret taj najjasnije se opaža u Francuskoj, jer se tamo u novo doba najjače razvile književne struje i borbe. Kao što je novi vijek donio premoć demokracije i gospodstvo građanstva, a francuska revolucija postavila gesla slobode, jednakosti i bratinstva, tako su i u književnosti ljudi stali zazirati od klasicizma, koji je iznosio samo najviše ljude, pa stali tražiti, da i u književnost udju ljudi bez razlike, — i kraljevi i prosjaci, i lijepi i gadni, i zdravi i bolesni. Romantizam nije ništa drugo nego demokratizovanje literature t. j. u literaturi imat će od sada svako lice jednako pravo: ne će se više risati samo najbolji, najznačajniji, nego svi, ne će se u književnost uvadjati ideali nego ljudi života, zbiljski pojavi. Ali je romantizam zapao u ekstrem; mjesto najboljih i najzdravijih ljudi klasicizma stadoše romantici uvadjati najlošije i najbolesnije, mjesto samo lijepoga uvedoše oni samo grozno, zapadoše u sentimentalnost i traženje kurioziteta. Htjedoše jedino, da prozjacima pribave mjesto medju kraljevima, ali pri tom zbaciše kraljeve i stadoše tražiti najneobičnije u zlu i strahoti. Romantizam zabaci samo visoke ljude, a na njihovo mjesto postavi samo niske.

Toj jednostranosti htjede doskočiti novi pokret, koji se počinje realizmom a nastavlja se naturalizmom. Ovi rekoše: Kad svi imaju jednako pravo

u literaturi, zašto bi se u nju uvadjali samo neobični ljudi. Svaki čovjek, ma bio on i najobičniji, najjednostavniji, ima pravo da bude uveden u literaturu; sve, što je u životu, ima svoj „raison d'être“ svoje pravo na opstanak u knjizi. Realiste uvedoše u književnost mnoge tipove, koji prije ne bijahu poznati; ovom pokretu diže vrijednost osobito to, što je (n. pr. u Rusiji) književnost izvršila tim važnu socijalnu zadaću t. j. postala pravo ogledalo društvenih prilika. Realiste popraviše ono, što je zastrančio romantizam. No naturaliste zadjoše dalje; pošto su smatrali sve jednako važnim, stadoše tražiti detalje, analizirati, postadoše anatomiji života. Da to još bolje otkriju, uzeše u pomoć znanost; pa po načinu nauke uvedoše skrajnju objektivnost, bez utjecaja individualnosti. Dodjoše do toga, da im je sve u životu indiferentno, jer je sve samo kap u njegovu moru, samo sitan končić u onoj niti svjetskoj (Weltfaden), o kojoj govori Nietzsche. I naturalizam dobije značenje hladne, besčuvstvene, nemilosrdne umjetnosti: zaboravi srce, da digne um. Ne treba njima ni da plaču, ni da se smiju životu: treba da ga samo opisuju.

Ali se duša ljudska nije s tim zadovoljila. Previše se nadala u znanost; a ova joj je dala malo, premalo. I opet se diže reakcija, nadodje drugi ekstrem; mjesto razuma diže se čuvstvo, prejako, prebujno, mutno. Naturalista gledao je u svem oko sebe same fakte i opisivao mirno, sigurno; čovjek pak ove nove struje hoće da svemu nadje razloge, nadje dublji smisao, da u svakoj sili prirode i duše otkrije nešto, što je nejasno, otajno, čudno, nekakav simbol. To je simbolizam. No kad se simbolizam prometnuo u književnu školu, stadoše zastupnici njegovi te simbole tražiti i u najobičnijim stvarima, stadoše svemu pridavati neki prizvuk s drugog, vrhunarnog, nepoznatog svijeta. Da taj prizvuk u svojim pjesmama što bolje reprodukuju, nastoje simboliste riječi tako birati, da one samim zvukom („glazba riječi“) odaju tu otajnost. Iz toga se rodi dekadentizam t. j. koketiranje sa simbolima i radost, što se u svemu može naći nešto nerazumljivo. Simboliste su najviše liričari; a dekadencija unijela je u pjesmu hotice takvu nejasnost, da zbilja ni sami sebe ti pjesnici ne razumiju. (O simbolizmu potanje ima u 2. sv. I. knjige „Nove Nade“ i u lanjskom „Vijencu“ ekscerpti iz studija Julesa Lemaitra i Engela).

Ovo bi bili glavni „izmi“ u povjesti književnosti. Ima i drugih manjih vrsta (verizam, parnasijanizam i t. d.); no i ovima su u glavnom iste značajke, koje imaju i spomenita četiri izma. Danas se još mnogo spominje kozmopolitizam t. j. zahtijevanje, da literatura jednoga naroda nema karakterističnih crta, nego da bude jednako razumljiva i bliska svakomu; opreka je tomu nacionalizam, koji hoće, da svaki narod baš tim karakterističnim crtama svoje književnosti dobiva osobito mjesto u svjetskoj literaturi. Moderna je književnost više kozmopolitiska, makar se ne može zatajiti, da su baš ove posebne erte narodnoga duha u zadnja tri decenija izvojštila ruskoj, kasnije skandinavskoj, a sada regbi talijanskoj knjizi prvo mjesto u svijetu.

**Bar Kochha.** — Nedavno je izdal znani česki pesnik Jaroslav Vrhlicky, novo delo „Bar Kochha“, ki je nadaljevanje njegove „epopeje človečanstva“, katero je zamislil še v mladih svojih letih. Najzuatnija dela te epopeje sta do sedaj bila „Julijan Apostata“ in „Hilarion“.

V „Hilarionu“ nam pesnik pripoveduje o svetniku-samostancu istega imena, ki ostavlja svoje brate samo zato, da se more v samoti popolnoma posvetiti postu in molitvi. Narod ga pa obkoljuje in želi njegove pomoči, nje-

govih čudežev; on pa kliče: „Zakaj me ne pustite, da grem, kamor me vleče glas moj, srce moje? Vsakdo ima svoj cilj — jaz težim za mirom, jaz nočem, da živim za ljudi, temveč za Boga. Zakaj me ne pustite, da bi bil bližji božanstvu, kakor vi?“ Ali narod ga ne pusti, temveč še vedno sili vanj. Neke noči govori svojemu učencu Hezyhiusu, da treba telo umoriti; vsakdo je namreč poklican, da se najprej trudi za svojo dušo, potem še le za občno blaginjo. Narod ga zapusti; on se pa umakne v puščino na obale morske, kjer ga oropajo roparski gusarji. To mu pa še ni dovolj! Prosi jih, naj ga zvežejo na pečino in naj mu pljuje v lice. Kedar je sam, poje poln ponosa, kako je sedaj velik in močen! Neki tajni glas pa mu odgovarja, da ni nič, da je jadnik, bednik, ki ne vidi zablodelosti svojega življenja. On je ohol in sebičen in brez ljubezni do ljudi. Hilarion podira in ruši v puščini stare žrtvenike-simbole prošlega življenja. Sedaj pa pridejo težke sanje, ki ga skušajo. Hezychija ga dovede zopet v svet, prideta k sv. Antonu in Thebaidu, ki mu da moč delati čudeže, da bi ga vsaj to nagnalo, da bi delal tudi za ljudi, a ne za sebe. Hilarion rešuje narod od zmaja (simbol zla), naredi mnogo čudežev, najzadnje se pa nastani pri starem Venerinem hramu na otoku Cipru, živi v spominih in — zadovoljen je. Nekoč pride k njemu bolan človek in ga prosi, naj mu vrne življenje. Tedaj pa začuje iz Venerinega hrama: življenje, življenje, življenje. Hilarion gre v hram. Mej rožami vidi kip boginje, katero je i on premagal v srcu svojem; nakrat pa začuje čudne glasove, ki pojo: „samo ljubezen življenje nam vrniti more. V življenju je rešitev in Bog govori z ljudmi v življenju, ne pa po smrti“. Hilarion se ne more vrniti več domov; zaplete se mej rože, ki ga omamijo in on ostane tam za vedno. Venera se mu je ovetila. Ko ni našel drugi dan Hezyhius svojega učitelja v kolibi, je mislil: Tako je bil svet, da ga je bog uzel k sebi živega kot Elijo.

Tu je Vreblicky prikazal, kako je človeštvo bedno in nesavršeno, ker ubija v sebi človeka, življenje. Ta nesavršenost se pa vidi še bolj v „Bar Kochbi“.

Bar Kochba je vladar Izraela. Narod ga ima za obljubljenega Mesijo. Potlačen v sužnosti, izraelski narod ne veruje v nič drugega kot v prihod, obljubljenega odrešenika Mesije. Rimljani hočejo, da mu razorjejo sveto brdo sionsko, da mu odvzamejo verske obrede in da naselijo ptujce v sveti Jeruzalem, ktereга so že nazvali „Abia Capitolina“. Narod se zbira v dolini Bet-Rimon, kjer ga modri Akiba neti na ustanek. Grmi; narod pa sliši z neba glas: Akiba, a Akiba glas: Bar Kochba, Narod je za Akibo, a ta ide in išče Bar Kochbo; on sam ni za delo, on je človek idej. Kochba se posti in razmišlja (prim. Hakon v Ibsenovih „Preleđenti prestola“) „Znati ceniti sama mega sebe, pojmiti to in verovati v to — eto, to je vse. Daj, veliki Bog, da v sebe verujem in celi svet bo moj“. Mučijo ga dvojbe. On je le glas, a kje je jek, da prenese ta glas? Akiba prihaja k njemu in ga vodi v narod. On ubije bika, ki bi moral izorati sveto zemljo in Rimljan Rufus vidi, da ima opravka s človekom dela. Kochba zmaguje in se proglašuje kraljem in Mesiji. Za prestolnico si izvoli Betan, a ne Jeruzalem, kar ga zavede preprič s starim Akibo. Bar Kochba misli, da ima vse sile v sebi in izvaja dalje svoje osnove. Betan hoče zvezati z deželo po podzemskih hodnikih. Rabini to vpotrebijo; mrzijo namreč kralja in počno buniti narod. Zastrupili so vodo, kar pa ne te ni plačajo s smrtjo. Končno se pa morajo na zapoved Kochbino vsi izmesta. Ž njimi gre tudi Akiba tužnega srca, ker ostavlja Kochbo

samega, brez vodnika, brez idej. In tu se prvokrat javlja Ahasver, „večni žid“ in prorokuje Bar Kochbi propast. Brez Akibe izgubi zaupanje v samega sebe. Vrže se v žrelo čarobnjaštva, črne magije in zataji — Jehova.

Po nagovoru žene Judite zahaja na pokopališče in kliče duhove, da, celo ubije jedno malo dete, ker samo tako se more pozvati duha. Ali mesto duha, se javlja zopet Ahasver in prorokuje Kochbi zopet smrt. Zunaj pa nekdo kliče: „Izmail, sinček moj, kje si, majka plaka za teboj.“ Bar Kochba osupne in zbeži v temno noč. Kaj so mu pomagali čari? Videl je le glasnika smrti. Glas v noč še vedno kliče: „Izmail, sinček moj . . .“ Kochba še veruje v uspeh vojske s Severom; bil bi tudi zmagal, da se ni osvetil oče Izmailov radi smrti sinove in javil tajni ulaz v mesto. Kochba je bil taktič pri Juditi, ki ga nagovarja, da naj se poda vragu Samaelu in zmaga je njegova, ali on je ne posluša, temveč zbeži od nje. V mestu je glad, narod obupuje. Starec Eleazar ga teši in prosi Boga rešitve. Kochba ga posluša; ko se pa tretjič pojavi Ahasver, ubije obupan in besen starca tešitelja. Rimljani prodro v mesto, je zapalijo in donesejo Kochbo mrtvega pred Severja. Okrog telesa se mu je ovila velika kača.

Bar Kochba je dete Akibine ideje. V njem je božja iskra, ali i on greši isto tako kot Hilarion. Hilarion ljubi Boga samo za to, da dvigne čim višje dušo, prezira pa življenje in delovanje za obče dobro ljudij Kochba, komur je jedina misel: narod njegov, zameta radi njega Jehovo in se podaje vragu. Tragika Bar Kochbe je globokejša kot Hilarijonova. „Bar Kochba“ je pisan v dialogu, dikcija mu je veličanstvena. Vrhlicky ljubi plastiko, jasno prikazuje kar mu osobito pri takih vrstah eposa lepo uspeva. é.

**Pučke knjižnice.** Veoma važna i za nas osobito poučna strana engleskoga zakonodavstva je uredjenje pučkih knjižnica. G. 1850. na prijedlog Ewartov primiše Englezi zakon, po kom od svake libre godišnjega dohotka svaki grad i okružje, ako na to pristane većina porezovnika, po jedan penny upotreb-ljava na uredjenje pučkih knjižnica. Znajući, da pučka škola nije dosta za općenitu naobrazbu, uvedoše Englezi (to ima i kod nas) „opetovnice“ do 17 godine. Da bi pak puk i nadalje mogao lako crpati neku naobrazbu, ustanovljen je zakon Ewartov. Već dvije godine iza toga otvori se takva knjižnica u Manchesteru, koja je iza 42 godine, što postoji (g. 1894.), imala četvrt milijuna knjiga, koje je na godinu čitalo do 6 milijuna ljudi. Knjige i časopisi čitaju se u javnim čitaonicama, koje je prosto svakomu posjećavati. Ovo bit će da je razlog, što te „Public Libraries“ u Engleskoj i Sjedinjenim državama mnogo bolje uspijevaju nego pučke knjižnice u Njemačkoj, gdje se knjige samo posudjuju. Njemačke knjižnice ne podupire cijelo pučanstvo, nego su to društva („Gesellschaft für Verbreitung von Volksbildung“, „Gesellschaft für ethische Cultur“ i t. d. ; tek u najnovije doba ima u Berlinu javna pučka knjižnica (od god. 1895.) Ima u Rusiji nalikih pokusa; pače je tamo posebni odbor izradio lani cijelu osnovu ovakovih pučkih knjižnica. U Engleskoj se u glavnome pazi na to, da ovakve pučke knjižnice imaju od naučnih knjiga djela popularna, od zabavnih djela umjetničke vrijednosti, a od listova što veći broj ozbiljnih smotra. Sve se knjige posudjuju besplatno, a da se potrebe namire, određena je knjižnicama, koje, kako rekosmo, uzdržaju municipalne oblasti i državna potpora. Uredjenje je sasna demokratsko, dok se n. pr. u Njemačkoj dijeli viši odio od nižega. Zanimljivo je, koje se

knjige čitaju najviše: Maculayeva „Povjest“, Spencerovi „Prvi temelji“, Carlyleova „Povjest franc. revolucije“, Rankeova „Povjest papinstva“ i t. d. U londonskoj „Chelica Library“ čitalo se najviše Aristotel, Spinoza, Spencer, Adam Smith, Carlyle i Lecky. U knjizi „Oeffentliche Bücher- und Lesehallen“, R. Kossa, Hamburg, C. Boysen ima još potanjih podataka o uredbi pučkih knjižnica. Tu se spominje, da i u Kini ima takvih institucija. A u nas?



## Od uredništva,

Rečeno je, da će „Nova Nada“ biti vjerno ogledalo svega, što djaštvo naše danas misli i radi. Do sada stiglo nam je mnoštvo radova iz djačkoga pera, od kojih su najbolji u našem zborniku na svijet izašli; no treba da se obazremo i na one, koji radi nekih nedostataka nijesu mogli u „Novoj Nadi“ mjesta naći. Činimo to zato, jer treba da i u tom pokažemo duševno stanje djaka, a opet hoćemo i to, da na neke poglavite mane, koje su u najviše radnja zajedničke, u skupu odgovorimo, kako bi svi od toga mogli crpati kakovu pouku.

Velika većina prispjelih radova pokazuje volju za rad; a još se bolje to vidi iz nekih pisama, koja na žalost radi nedostatka mjesta ne možemo donijeti bar u izvadcima. Značajno je (a i razumljivo), da najviše ima pjesama, a proze razmjerno malo. Pouke bi moralo biti mnogo više, jer je to dokaz, da naši djaci ne čuvstvuju samo, nego i razmišljaju; jer iz nekih pisama proviruje, da se neki još uvijek zanose za previsokim ciljevima, a ne misle, kako da se do njih dodje.

Neki pokazuju trijezno razmišljanje; ali to na žalost u pjesmi, u kojoj je najteže spojiti „utile cum dulci“. Ove pjesme didaktičke vrste pokazuju, kako je teško misli hladnoga razbora spojiti s poezijom; jer u gradnji takvih pjesama dvije su opasnosti: jedno, da pjesnik zadje u prazno moralisanje (Oči, Umjerenost) i retorstvo; a drugo, da ne stane u stihove trpati beskrajne mutne periode, pa u tom zaboravi ili pretrgne slijed misli (Strahota grijeha). A baš oblik morao bi ovakvim pjesmama podavati lakoću i razumljivost. Zato je potrebno, da najprije pjesniku samomu bude jasna misao, a onda da je shvatljivo razloži. U nas rijetko ima didaktične poezije bez patrijotske tendencije. Tako imamo nekoliko pjesama (Na rad, Djačkom pokretu, Dok smo bili . . .), u kojima su razložene neke misli o našim potrebama. Pri tom je stradala umjetnička strana (jer poziv na realan rad, metnut u stihove, ipak još nije pjesma); ali je i to bolje, nego pjevati pjesme, iz kojih miriše krv i vire mačevi (Za dom), kad se i onako zna, da se kod nas umjesto krvi proljeva mnogo više vina, praznih riječi itd. Ovakove pjesme s patrijotskom tendencijom uopće veoma lako zapadnu u frazu; nagonilavanje riječi i opetovanje tuđih misli. Ako se uza to još ono malo slobodnih misli sapne tuđim stihovima (tako je u 27 kitica razvijena Preradova „Naša zemlja“ tako, da se svaka strofa počinje i dočinje jednim njegovim stihom) pogotovo je pogubno. Svako napijanje smrt je poeziji. Isto tako još nije historijsko-patrijotska pjesma, ako se u nju stavi koja historijska zgoda iz naše povjesti

(Smrt Djure Zrinjskoga), pa se to jednostavno pripovijeda, bez ikakve dublje ideje. Još je gore, ako se to radi u premalo stihova, jer se pri tom zapada u skiciranje i pusto nabiranje. Zlo je, kad neki izaberu par stihova iz kojega poznatoga pjesnika, pa onda od toga stvore glosa: sasma je naravski, da takve pjesme nemaju izvorne ideje, a uza to se samo razvodni pjesnikova misao i sve nateže za volju onoga stiha, kojim se mora svršavati strofa.

Najbistriji izvor, najljepši uzor, u koji bismo se imali ugledati, bez sumnje je narodna poezija. No pjevati u duhu narodne poezije nije tako lako kao imitirati ruho nar. pjesama. Za to je potrebno poznavanje nar. života i dugi studij njegove poezije, jer tek površno zagledati u plodove nar. duše i samo u vanjskom obliku, u riječima, oponašati ih, to znači samo sapinjati vlastiti talenat, koga n. pr. u jednog našeg suradnika ima mnogo, ali se gubi baš radi spomenute mane.

Ondje, gdje se nijesu vezali o stihove, zapali su neki u romantiku (Očajnik, Ubojica, Na jezeru, Smrt u viru), koja uza to nije originalna, nego je nastala pod dojmom nekih balada ili opisa divljega, strašnoga svijeta. Ima i drugih, koji se ne zalijetaju u svijet daleki, u krila noćnih sablasti, ali se hvataju predubokih misli. Povadjaju se za Kranjčevićem; ali ne mogu doći njegove dubljine; i tako n. pr. u pjesmi „Na Golgoti“ pjesniku je pod kraj ponestalo svake snage, a u „Hydri“, gdje je konačna misao lijepo istaknuta, imao mnogo suvišnih stvari, pa čitava pjesma umara. Kod ovakih pjesama veoma je lako zapasti u nejasnoću, pa se pjesnik obara na tajne moći, sudbu itd., a ni samomu nije jasno, što su te sile. Jedan drugi naš suradnik povadja se u svojim pjesmama (Srcu, U noći) za Stechettijem; ali tim usiljavanjem samo sapinje svoj dar, koga ima dosta.

Ovdje hoćemo da spomenemo jednu važnu crtu naših mladih pjesnika. To je pesimizam. Pjeva se o progonima, o sudbini, o davno izgubljenoj sreći itd. Nećemo reći, da medju nama nema osjetljivijih, sentimentalnih duša, koje ne znaju dovesti u sklad san i javu; ali nije nikako dobro, da ovakvi iz knjiga crpe još veću pobudu svojoj, često umišljenoj, boli, pa postaju ljudi mrtvi, bez energije. Pjesmi je glavna odlika iskrenost, srce. Ako iz pjesme odsijeva posebna dispozicija („Stimmung“) pjesnikova, treba da bude zaodjenuta u riječi, koje su i druge kadre u tu dispoziciju dovesti. Ovo oboje ne može da bude u stvarima, koje su (San na groblju) sto puta već opjevane ili (Pusti kamen) nejasne.

Uopće je velika pogriješka, što ponajviše našim mladim pjesnicima nije jasno, što hoće da opjevaju, oni stvar dobro ne prokuhaju, nego prosto stave u stihove, a onda nastanu razyučene misli i skrpani stihovi. Onda se dogodi, da izaberu sasma nezahvalan sujet, koji i nije moguće pjesnički obraditi, pa zapadnu u suho opisivanje (Starac stanodavac). Ta mana još se jasnije vidi u ljubavnim pjesmama. — Odavna je lirika bila najviše zastupana ljubavnom pjesmom; i danas je već veoma teško u ljubavnoj pjesmi reći nešto nova, Većina ljubavnih pjesama, što smo ih dobili, puste su fraze i imitacije (Ah ne odaj nikom tajne, Sonet, Nema je); a one, koje bi se još mogle nazvati or ginalnima, tako su nejasne, da ne mogu zagrijati čitatelja (Prhla ljubav, Snivaš jošte . . ., Tihoj vili, Svomu zlatu, Mojoj ruži I.). Forma je u ljubavnim pjesmama osobito važna; ali se u pjesmama, što smo ih do sada dobili, opaža, da forma nije naravna, nego se pače za volju rime dolazi dolazi do stihova

kao što su n. pr. Dana glase zvijezde sjajne — Drugi titraj pomal(!) mjeni — Biser alem šalju bajne — K tebi, zlato, k tvojoj sjeni. — Ili: Njegovja kćerka ruža pupi (radi „skupi“).

Za volju broja slovaka ima nepriličnih licencija; kao u stihu: Ne bili t' kako . . . Manjkalo l' t' duši . . . Glas u tihi (tišini!) još se njiše . . . U svô (mj. svoje) krilo. Nije dopušteno rimi žrtvovati čistoću jezika, ali opet ne sricati riječi ko što su: molitvice — srce, mrak — grobak, stvorce — srce, čuo — bio, tone — zove. Stihovi „čarnije sjalo cvijeće“ ili „u ljubećem stanju“ pokazuju, da ih je pjesnik bez misli površno sastavio. O krivim akcentima i manama ritma dalo bi se još govoriti; no to su pogrješke, koje se s malo truda daju lako izgladiti.

Ovo bi bile u kratko neke glavnije mane pjesama, što su nam do sada prispjele. Neka se zato ne misli, da su pjesme, koje su ovdje navedene, apsolutno zle i dotičnici da nemaju nikakva dara; naprotiv molimo svakoga, neka nam svoje plodove i u naprijed šalje, jer ovdje se nijesmo svakim napose mogli pozabaviti. To ćemo učiniti, gdje bude treba, u posebnim pismima. One, od kojih smo primili samo po jednu (gdjekad k tomu veoma kratku) pjesmu, molimo, da ne zahtijevaju od nas odmah sud o svom talentu, jer ga je prečesto upravo nemoguće stvoriti na temelju par stihova

Prelazimo na pripovijesti. Ima medju ovim radnjama nekih sasma kratko pisanih prozaičnih stvarca, koje bismo mogli nazvati crticama, a približuju se t. zv. pjesmama u prozi. Subjektivne su to stvari, odjeci pojedinih časova iz piščeva vijeka. U njima treba da bude ili sama refleksija ili pak neke značajne zgode života, u kojima on nalazi neki dublji smisao. Stil je pri tom veoma važna stvar (Ispr. „Lišće“ Fr. Mažuravića). Pisac treba da u njima uvijek kaže nešto nova, da na svakoj toj zgodi pokaže svoje individualno shvatanje. Toga nema u crtici „Proljeće“, jer je pisac u proljeću vidio samo ono, što vidi gotovo svaki čovjek, koji je nešto čitao. Za to se i podaje običnim refleksijama. U crtici „U samoći“ vidimo već veću samoniklost; tu je pisac nešto više zaronio u vlastitu dušu; samo je kod jedne i druge crte pogrješka, što se opisivalo sila toga, što i nije od nužde, a gdje gdje to preveliko čuvstvovanje izgleda i usiljeno. Ako je to čuvstvovanje prosto razmišljanje o stvarima, koje su već mnogo puta čitane, onda crtica gubi vrijednost. Tako u crti „Klasje“ pisac opaža samo tu davnu ideju, da prazni klasovi strše, a puni se k zemlji nagiblju. I u toj crtici od 19 redaka dolazi još 5 redaka morala! U crtici „Na groblju“ ima originalnosti; samo je malo čudna. Iza refleksija o životu i smrti pjesnik stupa u groblje i vidi stariću, gdje plače za svojim jedincem. No taj bi sin, kad bi govoriti mogao, rekao da mu smrt nije nemila, jer kad se susjedova Milka udala, zavjerio se i on oženiti i oženio se s — hrvatskom zemljom. Pjesnik napokon pita: A kakva bi (smrt) meni bila? — U kakvu je sve to savezu? U crtici treba da je jedna misao istaknuta i provedena. Zlo je, kad se opisuje nešto ne iz iskustva i opažanja, nego se na temelju čitanja stvara svijet, koji nije nikako prema dobi i karakteru pisca. Jer inače dolazimo do čudne pojave, da mladi ljudi pišu o ljubomoru (a bez svake motivacije) ovako: „Nešto šapnu, — vrata se otvore. To je ona . . . Nešto sjevnu, prasnu poput munje, grozno . . . On pohiti prema prozoru i nesta ga . . .“ Zašto sve to? Jer „on je ljubi obožava, a ona? — Ne mari!“ Još su čudnije za mlada čovjeka ovakve misli: „Noć se



spustila diljem zemaljske pučine (!) i mjesec proviruje; do Save stoji čovjek, kune milu i dragu: „Novci, novci, — to je njena vjernost. Ah zbogom svijete (!)“ I pojuriv do Save, val se zapjeni te izbaci lješinu nesretnoga ljubavnika.“ Uzrok je ovomu to, što su te crtice nastale pod dojmom čitanja ili časovitog, nejasnog utiska. U tom je bolja crtica „Upregnuta magarad“ — ali je ne možemo donijeti, jer ima političku tendenciju, premda pisac pokazuje i u stilu mnogo talenta za satiričara.

Motivacija traži se još više kod pripovijesti; u njima ne smiju da budu obradjene puste zgode iz života, koje su možda i zanimljive i neobične, nego se moraju risati neki dublji momenti psihološki ili etični. Slabo je tomu udovoljio pisac crtice „Ivo i Jelka“. Pisac pokazuje da je još veoma mlad, nevjest u dopisivanju; čitao je očito mnogo „pfundromana“, pa je pod dojmom tih plodova književnih bez sabranosti i smisla nanizao nekoliko zgoda dvoje ljubavnika. Na početku pripovijesti tješi Ivo Jelku iza smrti njena oca, a kad Ivo ode na more i nju pometnjom (!) zatvore zbog neke krađe, dolazi mornar i javlja, da je njen otac umro. Ona od žalosti umre; a kad se Ivo vrati, i on umre od boli za njom. Toliko iznenadjena! Otac umire dva puta; a druga je smrt tako — važna! Dobro te pisac bar u stilu ima nešto krjepčine. Svu tu fabulu pokreće slučaj, kojemu u ozbiljnoj pripovijesti nema mjesta. I u „Mari“ je u vrlo kratkoj formi rečeno ono, što su drugi već na čitavim folijantima ispisali. Ljube se bogata djevojka i sirota momak. On ode u vojništvo, a nju udadu silom za pisara, koji prokarta njen imutak i umre u siromaštvu. Mara ode u službu; tu je obijede, da je ukrala novce, pa stane prosjačiti. Momak se medju to oženio i živio u miru. Pored toga, što pripovijest nema prave misli (što je pisac htio reći?), čudan je i sam razvoj, kad pisar ženu svoju „pazi kao oko u glavi“, a opet je kasnije odnemari; a puki je slučaj, što Maru obijede s krađe i ona odlazi u prosjake. Samo fotografija seoskoga života je crtica „Mlada pa nesretna“. Tu se pripovijedaju dvije zgode uporedo (Andrija priča, kako mu otac ne da kćeri za ženu; Ivanu poplaše se konji i razmrcvare ga, a njegova je žena nesretna), koje nijesu nikako svezane. U drugoj pak vlada slučaj. Lijepo je uzeti zgodu iz seoskoga života, ali to ne valja činiti na način, kako se pišu vijesti u novinama. Pisac crtice „Jadnik“ opisao je doduše onaj život, u kom se uvijek kreće, t. j. djački život, a i u opisivanju pokazuje se u nekim sitnicama dobrim zalncem prirode, ali nije glavno u njoj ni djački život ni priroda, nego — nezgoda. Dvoje djaka putuje u praznicima i na prelazu preko rijeke utopi se jedan od njih, a majka njegova na to poludi. Opet — slučaj. Motivacija, karakter, psihologija, misao — to je što se danas, traži od pripovijedača. U ovim pripovijestima nijesmo toga našli. Neka ipak ne smalakšu naši pregaoci: vježbom i razmišljanjem dolazi se daleko. Ako okušaju svoje sile na drugom polju, možda će bolje uspjeti. Žao nam je, što se ne možeme ovako obazrijeti na poučne radnje, jer ih je malo stiglo. Pouka trebala bi da bude što bolje zastupana u „Novoj Nadi“ i baš članci ove vrste pokazat će, da smo ozbiljno shvatili svoju zadaću i da prema njoj radimo.

One koji su nam poslali ili ponudili prijevode, upozorujemo, da je naš list jedino ogledalo mišljenja srednjoškolskih djaka i toga radi ne može donášati prijevoda tuđjih, osobito beletrističnih, stvari.

U 4. i 5. svesku „Nove Nade“, koji će izići u prvoj polovici lipnja, nastavit ćemo ova opažanja i opširno se obazrijeti na slovenske priloge. Molimo naše pretplatnike, neka ne zaborave na nas s pretplatom, jer je to uzrok neurednom izlaženju. Ako u tom pogledu budemo bolje potpomognuti, izići će zadnja dva sveska u većem opsegu s obilatim i različnim sadržajem. Naše suradnice i suradnike molimo, neka nam za taj zadnji svezak pošalju što prije i što više radnja. Pomoz Bog!

— Primamo u zamjenu ove listove: Vienac, Novi Vieč, Nada, Mladost, Škola, Starohrvatska Prosvjeta, Preporod, Brankovo kolo, Ljubljanski Zvon, Slovenka, Zora, Katoliški Obzornik, Bulletino di Archeologia, Zbornik pro filosofii, Novy kult, Akademie, Wiener Rundschau, The Clarion.

Primismo na ocjenu:

Knjige „Matice Hrvatske“ za godinu 1897. (vidi referate u 2. i 3. br. „N. Nade“.

Knjige „Matice Slovenske“ za godinu 1897. (vidi referate u 1., 2. i 3. broju „N. Nade“.

Dr. A. Radić: Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena. II. Dane Kroparski: Lira planinskoga Hrvata. II.

Marc Grimal: Prigodne bilješke o nar. gospodarstvu. Preveo M. Krešić. Crtica Kamenka Subotića (vidi referat u 3. broju „N. Nade“).

